

ONDER DE BOGEN

BOLOGNEES DAGBOEK

charles van leeuwen, 1989-1990

APPARTEMENT

10 september

Even een potlood pakken. Ik loop op sokken over de tegels en kruip dan weer stilletjes in de oude fauteuil, die moeizaam kraakt onder mijn nazomerse gewicht. Naast de stoel ligt een stapeltje romans, twee heb ik er al uit en aan de derde begin ik zo. Boon, Reve en Hermans. Officieel als voorbereiding op een college letterkunde, maar eigenlijk uit verveling en verzet. Nederlandse romans in Bologna, een even vreemd verschijnsel als geitenwollen sokken op het marmer.

Het is wennen in dit nieuwe huis, er is nog geen telefoon en ik heb ook niemand om me heen. In huis is het doodstil en zo word ik nog gevoeliger voor het geluid dat van buiten komt. Misschien zoals een monnik in zijn silentieuze cel de wereld hoort steunen en zuchten. Ik hoor vage stadsgeluiden, verkeer dat driftig remt voor het stoplicht en ongeduldig weer optrekt. Gelukkig woon ik aan de achterkant van het blok en hoef ik dat geweld niet voortdurend aan te zien. Verder hoor ik overdadig spelende televisies bij de burens. Het apparaat wordt in Italië gebruikt als een soort radio en speelt urenlang op de achtergrond. Het stoort me minder dan ik had verwacht, het hoort erbij als het rammelen van de pannen rond etenstijd en het piepen van de luiken voor het slapen gaan. Ook 's nachts is het hier niet echt stil. Het is nog benauwd en iedereen slaapt met de ramen open, door de luiken beschermd tegen inkijk maar niet tegen het wakkere oor. Aan de overkant van de koer hoor ik een echtpaar ruzie maken, wat lager een jonger stel smoezen en lachen. De benedenbuurman snurkt, zijn onregelmatig gereutel dringt door de stenen vloer heen, recht onder mijn voorlopige slaapkamer. Als deze helderheid voortduurt, moet ik het huis anders inrichten en in een andere kamer gaan slapen.

Ik woon in een vrijwel leeg huis. De bewoners voor mij hebben het een en ander laten staan, genoeg om als arme lector mee te beginnen. De aardigste ruimte is de ingerichte keuken, met houtbeschoot dat ongeveer twintig jaar oud is en sindsdien niet meer onderhouden. Ik heb een dag moeten poetsen op het smerige fornuis, de ouderwetse koelkast en het belachelijk kleine aanrecht. Een volgende dag heb ik het ergste vuil van de muren en de schoorsteenmantel gekrabbt. Een klein tafeltje staat schuin tegen de wand en ik moet zeggen dat die vreemde positie me bevalt. Zittend zie ik rechts de eerder sfeervolle dan nuttige schoorsteenkap en links de gietijzeren kachel die nog uit de jaren dertig

moet stammen. Over een maand of wat zal ik hem eens proberen, het gevaar voor verstikking is in ieder geval niet erg groot met al die kieren in de ramen.

Verder is er mijn woonkamer, waar slechts een versleten bank en een kale fauteuil staan. Twee slappe ijzeren bedstellen met schamele matrasjes en een bijzonder lelijke, gele klerenkast vormen mijn slaapkamer. In de studeerkamer ten slotte staat een groot werkblad op twee schotten, het enige meubel dat ik tot nu heb aangeschaft. Ik wandel regelmatig door dit riante appartement. Van de keuken voert de tien meter lange, chocoladebruine gang me langs de woonkamer, de slaapkamer en de studeerkamer. Nog nooit heb ik zo ruim gewoond, en tegelijk zo sober. Her en der liggen stapeltjes boeken op de vloer, als uitwerpselen in een kooi.

13 september

Hoe ziet de werkdag van een lector in Bologna eruit? Ik heb geen directe voorgangers en ook geen instructies ontvangen van de universiteit. Zelfs geen aanwijzing vanuit Nederland, vanwaar toch een deel van mijn salaris wordt betaald. Werk is blijkbaar een spontane activiteit die men spontaan tot een zo goed mogelijk einde brengt. Of misschien is werk gewoon een titel die op een gegeven moment wordt toegekend en die onafhankelijk van de prestaties wat geld oplevert. Een soort middeleeuwse kanunnikenrente.

Vandaag ben ik naar de universiteit gegaan, op mijn gammele grijze fietsje. Eerst het dilemma ontbijt aangegaan: moet ik op zijn Italiaans ontbijten of, nu ik toch een eigen huis heb, het Nederlandse ritme weer oppakken? Bijna drie jaar lang heb ik een *cappuccino* gedronken in de bar van Maurizio. Een uitstekende barman die aan je neus ziet of je zin hebt in een praatje en die de temperatuur van de *cappuccino* perfect aanvoelt, in mijn geval een beetje lauw zodat de koffiesmaak goed tot zijn recht komt. Van al zijn klanten weet hij ook of en hoeveel cacao ze op de kap willen. Met de *brioche*s heb ik iets meer moeite, soms is de jam me te zoet of de vanille te vet. Het is overigens een onvertaalbaar hapje, want koek suggereert te weinig en gebak of taartje te veel. Ik vind niet veel beters dan 'zoet broodje' maar het blijft onhandig. Vanochtend heb ik maar weer zo'n zoet broodje bij Maurizio gehaald, na een paar mislukte pogingen hier in de wijk. Het eenzame kauwen in mijn keuken, zonder krant, bevalt me ook maar matig. Tegenover de wat opdringerige barbezoekers bij Maurizio heb ik de luxe van mijn

flatje een beetje overdreven. Op de een of andere manier heb ik in de Italiaanse conversatie altijd een succesverhaal nodig.

'Buongiorno dottore, come sta?' De portiers zijn waarschijnlijk de aardigste mensen in het hele instituut en ik maak graag een praatje met ze. Ze zijn in ieder geval heel wat toeschietelijker dan de collega's. Op het instituut woedt een vreselijke taalstrijd waar de Belgen nog wat van kunnen leren, als ik de verhalen mag geloven. Het blok van de Germaanse talen staat lijnrecht tegenover het blok van de Romaanse, de paar Slavisten slalommen ertussendoor en hebben onlangs een directeur geleverd. Binnen Germaanse is er dan nog een zware concurrentie tussen Engels en Duits, waar ik als Nederlander een beetje buiten probeer te blijven. De meeste collega's zijn behoorlijk verzuurd en in het gebouw hangt de ijzige sfeer van een internaat. Het *Dipartimento di Lingue e Letterature Straniere Moderne* is gevestigd in het oude en net verbouwde Jezuïetencollege, een gigantisch geel en oranje complex met een kleine binnenplaats waarin een dorre boom staat. Er wordt nog druk getimmerd, de oude keuken en eetzaal worden als bibliotheek ingericht en de kleine cellen vormen de studeerkamers van de profs.

Ik ben verbaasd over het gemak waarmee ik een kamer heb toegewezen gekregen, waarschijnlijk heb ik dat te danken aan de invloed van mijn beschermheren Rechter en Pruim, Rover en Kaptein. Op de vierde verdieping mag ik een heel aardig kamertje delen met een Finse collega, die eerder een beproefde dan een geleerde indruk wekt. Met een glimlach heb ik nog een kast kunnen regelen, waarmee ik de Finse blij heb verrast. Ik heb voorgesteld om de twee tafels tegen elkaar te zetten, zodat de toch al schaarse ruimte beter wordt benut en er ook nog met een klein groepje studenten aan één tafel kan worden gewerkt. Het zal waarschijnlijk wel even duren voordat ik de stugge Finse van de waarde van collegialiteit heb overtuigd. Uit het dakraam zie ik uit over de rode daken van de stad, een zo fascinerend uitzicht dat ik er kramp van krijg in mijn nek. Het is overigens erg benauwd in deze zolderkamer, gelukkig begint het academisch jaar pas in november. Tot die tijd hoef ik alleen voor mijn spreekuur op de universiteit aanwezig te zijn.

Op de terugweg de traptreden geteld, bij 130 ben ik de tel kwijtgeraakt. De eerste twee jaar is er nog geen lift! Dat is goed voor de conditie van de sterken, maar een probleem voor de zwakkeren, zoals enkele oudere collega's en de minder ambulante studenten. Ik heb een prof Duits met een stok zien schuifelen... Met de studenten wordt hier ook weinig rekening gehouden, dat heb ik inmiddels wel begrepen. Ze hangen hele

dagen in de gangen rond: en in dit instituut zijn de gangen misschien nog wel de aardigste ruimtes. De Jezuïeten hebben er een waar labyrint van gemaakt en dat levert veel verrassende halletjes op waar je gezellig kunt zitten. Er zijn ook nogal wat nissen waarin vroeger de Mariabeelden stonden en van waaruit nu liefallige, levende madonna's mij aanstaren. Man, docent en buitenlander: drie redenen om mij goed te bekijken. Schuchter stap ik maar weer op mijn fiets en zoek de beschutting van mijn kooi op.

avond

Vanwaar het idee van de kooi kwam, weet ik niet. Maar al mijn vorige kamer, op het Collegio dei Fiamminghi, heb ik een kooi genoemd. De eerste avond dat ik er sliep, nog op de grond, had ik die ingeving en in de tijd die volgde, werkte ik het beeld uit. Soms woonde ik als een beestmens in het vierkante hok, soms als een kluizenaar in de strenge, koele cel. Tussen de hoge witte muren verdiepte ik verheven gedachten en dierlijke instincten. Ik sloop als een pater of een tijger in het rond en stond biddend of grommend voor het tralieraam. De tralies had ik goud geverfd, waardoor ik eerder inbrekers aantrok dan afschrikte. Af en toe stond er iemand voor mijn gouden kooi stil en probeerde naar binnen te kijken.

Het was een mooie kooi, een kooi met marmeren vloer, glazen tafel en antieke secrétaire. In de donkerste hoek stond een groot koperen bed, een kooi in de kooi. Daarnaast een ijzeren boekenkast die ik eveneens goud had geschilderd, met rode en zwarte planken. Mijn klimrek noemde ik het, want de meeste schappen waren leeg. Links stond een rijtje opgescharrelde Italiaanse boeken, waaronder de *Lettere dal carcere* van Gramsci, wat studies over fascistische architectuur, tedere poëzie van Pasolini en dartele verzen van Palazzeschi, misschien nog wel de mooiste ontdekking van de eerste Italiaanse jaren. Verder een hele serie reisgidsen, want een gevangenis was dit verblijf niet. Een ander plankje bevatte de dierbare boeken die ik uit het vaderland had meegenomen: onder andere een bijbeltje en het verzameld werk van Anne Frank. Bij het bed stonden nog enkele dichtbundels, waaronder *De Triangel en de Jungle* van Lucebert en een bloemlezing van Nijhoff. Ik had een gedicht uit *De Wandelaar* aangepast aan mijn eigen omstandigheden: het was een kooigedicht geworden.

ARTIS

*Mijn eenzaam leven wandelt in een straaltje
licht, langs een tralie en boven voederbakken,
losjes loop ik met de handen in de zakken,
stil heeft mijn hart het oerwoud losgelaten.*

*Kloosterling aan stalen kettingen
zit ik te staren op mijn kale billen.
Mensen zie ik dansen, springen, gillen
en met roze wangen voor de kooi aandringen.*

*Koude kunstjes van een koude kermis
voer ik voor ze uit: glimlachen, naäpen,
voorover buigen, spugen, aangapen.
En dat is alles, dat is Artis.*

*Dichter komen ze en dreigen, loeren,
wurmen tussen spijlen met een vinger
en vloeken als ik dans en wegslinger.
De wereld is hartstochtig, hoerig.*

*Ik ben onaangepast en zit hier vast.
Een raster scheidt me van de wereld af
die 'k schuchter zie en als van achteraf.
Gelukkig ben ik veilig en onaangetast.*

*Vrij zal ik van hun klauw en misdaad blijven,
kalm zien mijn ogen al het dringen aan:
een stoet van dommerds zie ik langs me gaan.
Mijn kooi is klein, maar vol van perspectieven.*

Die kooi heb ik verlaten. Ik woon nu in een huis zonder tralies en zonder toeschouwers, in een huis vol kieren en binnenwaaierende geluiden. Het is nog een kaal huis, leeg als een net begonnen dagboek.

18 september

De verveling is minder sterk, de stilte heeft me minder in haar greep. Het huis is inmiddels wat voller. De laatste spulletjes zijn op het *Collegio dei Fiamminghi* weggehaald, Laura heeft geholpen. We hebben gisteravond een paar dozen boeken en tassen kleding met de *cinquecento* vervoerd, uitgerekend de kleinste auto die er is! Ik fietste er achter aan, met nog een paar tassen aan het stuur. Een grappige verhuizing, een soort Italiaanse bakfietservaring. En tegelijk zeer onitaliaans, want zonder grote familie. Het kleine wagentje en het gezellige overleg met Laura gaven me het gevoel toch een beetje in Italië ingeburgerd te zijn. Ik heb van de oude kooi afscheid genomen, wie weet hoe de volgende bewoner zich tussen de dure meubelen en de gouden spijlen zal bewegen. Als het een ondernemende Hollander is, zal hij de kamer waarschijnlijk spoedig overschilderen, als het een barokke Vlaming is, maakt mijn ontwerp nog een kans. Ik laat veel onvoltooids achter: een Nederlands schooltje, een geschiedenis van het Vlaams College, allerlei groots opgezet onderzoek, een halve dichtbundel. Verloren werk? Een verhuizing brengt altijd het risico met zich mee van verspilling en identiteitsverlies.

Samen met Laura wat boodschappen gedaan in een nare supermarkt buiten de stad: de Mercatone, beroemd bij alle Bolognese gezinnetjes. Thuisgekomen met een paar pannen, een vergiet, het nodige servies en bestek. Allemaal zeer goedkoop, want het eerste salaris zal nog wel even op zich laten wachten. Het heeft ook een zekere charme om eenvoudige dingen te kopen, stijl en kwaliteit zijn misschien doorslaggevend als je maar een klein budget hebt. De oranje plastic messen zijn bijvoorbeeld heel aardig en uiterst praktisch, de witte borden met zwarte spikkeltjes zeer stevig en niet zonder enig design. Vandaag is ook de telefoon aangelegd, in de studeerkamer. Zelf zal ik nog een lijntje aanleggen naar de slaapkamer en de keuken. De drukste telefoontijden in Italië zijn 's ochtends vroeg, tijdens de lunch en voor het avondeten. Het huis wordt steeds meer huis, mijn leven steeds Italiaanser.

20 september

Een mooi artikel gelezen van een Belgische benedictijn over het 'celgevoel' van monniken. Wonen, bouwen, inrichten en ruimte scheppen: daarvoor is traditioneel veel aandacht in de beschouwende ordes. Zo blijkt er ook een uitgebreide literatuur te bestaan over de *cella*, de kloostercel. Een *cella* is een kleine plaats om te wonen en

heeft één of twee kamertjes. In de regel van Benedictus is sprake van een *cella noviciorum*, een waarschijnlijk niet al te kleine ruimte waar meerdere novicen konden verblijven. Mijn benedictijnse schrijver, Frédéric Debuyst, stelt voor om het Latijnse *cella* niet als 'cel' te vertalen, dat tegenwoordig heel andere connotaties heeft, maar als 'appartement'. Heel origineel en treffend! Een appartement is een plaats waar je vrij en alleen kunt zijn, ook midden in de stad. Het is net als de *cella* een plaats van lezing en stilte, een plaats waar je je kunt terugtrekken en ongestoord kunt werken. Een eigentijds klooster zou gewoon een blok appartementen kunnen zijn... Wordt het leven van een monnik ook niet gekenmerkt door 'apart' wonen en 'apart' zijn?

Na het lezen van het artikel ben ik opnieuw door mijn flat gelopen. Het kooigevoel begin ik langzamerhand kwijt te raken. Ik heb er een nieuw gevoel voor in de plaats gekregen: een appartementsgevoel, een 'celgevoel'. Voor het eerst heb ik een eigen appartement. Ik voel me als een novice die kennismaakt met een oeroude monastieke traditie.

21 september

Boodschappen gedaan op de markt van Piazza Aldrovandi, op de terugweg van het Dipartimento. Ik kom al enkele jaren in de half onder de portico verscholen kraampjes en winkeltjes en word er dan ook altijd hartelijk begroet. In één zaak heb ik zelfs de bijnaam 'Rensenbrink', waar ik altijd om moet lachen: waarom nu juist Rensenbrink? Ik heb wel eens gelezen dat hij de 'intellectueel' van Ajax was en een altijd een beetje apart zat met een boek, maar zover zal de toespeling van de kaasboer wel niet gaan. Het is voor hem gewoon een grappige naam van een goede voetballer, zoals hij mij een goede en aardige klant vindt. Met hartelijkheid en stroperigheid houdt de Bolognese middenstand zijn klanten vast. Al is het welgemeend, het komt zeer gewiekt over. Ik heb vandaag weer veel geld uitgegeven, te veel voor een arme en vooralsnog onbetaalde lector. Een beetje groenten, een paar stukjes kaas, wat brood en pasta, een flesje wijn: vijftig of zestigduizend lire en dan zijn het nog maar gewone boodschappen. Vier plastic zakjes die je in Nederland verontwaardigd zou weigeren maar die hier onvermijdelijk zijn. Net zoveel dat je ze nog aan het stuur van je fiets kunt hangen. Soms denk ik dat je voor hetzelfde geld in een restaurant zou kunnen eten, maar daarvoor woon je natuurlijk niet in een appartement.

Ik geniet ook wel van het thuis lunchen. Met een glas wijn erbij begin ik aan de krant, terwijl ondertussen het water aan de kook wordt

gebracht. Als de krant interessant is of de gasdruk laag, ben ik al behoorlijk *brillo* voordat de maaltijd begint. Veel eet ik niet: een flink bord pasta, soms twee als de maat is uitgeschoten, en een beetje sla of kaas na. Vlees is nog steeds taboe, in huis althans. Het oude principe van vegetarisch eten heb ik weliswaar opgeofferd aan een nieuw principe van gastvrijheid. Als je ergens wordt uitgenodigd, moet je dat immers kunnen accepteren zonder eerst naar het menu te vragen. Het valt me overigens best mee, zo vaak hoef ik geen vlees te eten: soms wat salami, rauwe ham of spek, lekkernijen waarvoor ik al in mijn strengere tijd een uitzondering maakte. Maar thuis kan ik het niet over mijn hart verkrijgen: geen skeletten in de koelkast! Geen prooi in mijn voederbak!

VADERS

22 september

Ik begin de benedenburen iets beter te leren kennen. Als *hij* iets nodig heeft, hoor ik hem brullen: 'Carolina!' Dan komt *zij* aangedribbeld door de gang en begint uitgebreid te schelden, totdat *hij* opnieuw een kreet slaakt en *zij* weer wegrent, om even later met het gevraagde terug te komen. Ik weet niet veel van ze, niet veel meer dan zijn schreeuwen en haar kibbelen en dribbelen. Maar ik kan me er al een hele geschiedenis bij voorstellen. Stel je voor: ze zijn al wat ouder, tussen de zeventig en vijfenzeventig, opgegroeid onder het fascisme en vlak voor de oorlog getrouwd. *Hij* was gewend om te commanderen, *zij* om te gehoorzamen. Na de oorlog en in het veranderend tijdsbestek heeft hij zich beter gedragen, maar de ware, gewelddadige natuur komt met de ouderdom weer boven. Ongeveer zoals Pasolini het burgermilieu van de jaren dertig in *Orgie* beschrijft:

*'Opende een vader zijn bek en slaakte hij
rauwe kreten, gaf hij norske bevelen
als een oude bezopen, berooide soldaat
zonder iets te zeggen?
En opende een moeder haar snavel
om zich te verweren, te huilen
en tegen beter weten in te sputteren
onbewust en onbereikbaar als een vogeltje
zonder iets te zeggen?
Ja, zo ongeveer.'*

Terwijl de nieuwe bovenbuurman het fascisme bestudeert als een verre werkelijkheid waarvan alleen de architectuur nog een duidelijk getuigenis aflegt, wordt de benedenbuurman seniel en vervalt in een oud, vooroorlogs gedragspatroon. Vijftig jaar worden gemakkelijk overbrugd, net zo gemakkelijk als een schreeuw door de vloer dringt. Je hoort het kermen, je kunt echter niet door de vloer kruipen en in de geschiedenis afdalen.

25 september

Hier in de leeszaal van het *Archiginnasio* is het heerlijk werken, aan enorme houten tafels met goudgelen strepen zon erover. In het zeer

hoge plafond is na het laatste bombardement een grote lichtkoepel aangebracht, op vrij smakeloze wijze, maar wel zo dat er veel licht op de tafels valt. Op de muren rondom zijn tal van middeleeuwse wapens geschilderd, naar het schijnt ook van beroemde Vlaamse voorvaderen die hier ooit hebben lesgegeven of zelfs rector zijn geweest. Een Nederlandse lector in Bologna treedt dus in beroemde voetsporen! Ik zal in de toekomst wellicht andere sporen nalaten, misschien zal ik ooit een boek aan de bibliotheek cadeau doen als dank voor de genoten voorrechten. Want het is een hele eer om hier te mogen werken en boeken te mogen aanvragen. De bibliotheekbediendes houden deze gewichtige sfeer op tal van manieren in stand. Je moet eerst een toegangkaart invullen, dan voor ieder boek een formulier dat bij die toegangkaart wordt gestopt. En dan rustig een half uurtje wachten. Er gaat heel wat gefluister vooraf aan het lezen: lieve zachte stemmetjes die ik met plezier in me opneem. Op de achtergrond hoor ik nog een straatorgelje spelen, een muzikje dat het studeren helemaal feestelijk maakt.

Ik loop in de bibliotheek altijd met mijn portemonnee te sjouwen, niet voor de centjes maar vanwege mijn paspoort. Dat laatste heb ik niet nodig om boeken aan te vragen, maar voor iets veel onschuldigers. Als ik de bibliotheek wil verlaten om een *café* te drinken of even naar het toilet te gaan, zonder dat ik al mijn aanvraagformulieren wil annuleren, moet ik namelijk bij de garderobejuffrouw een *documento* afgeven. Ze kijkt er als een douanebeambte even in en knikt dan vriendelijk: ik mag mijn plasje gaan doen. Ik ga dus steevast met de buidel naar het toilet, wat een beetje raar aandoet. Soms stop ik hem weg onder een stapel kopieën, als ik het te onhandig vind of me schaam voor mijn geld. Maar helemaal rustig zit ik dan toch niet. Wie weet of een van de studenten of geleerden het niet toevallig heeft gezien, want er wordt heel wat geloerd.

Ik word hier aangezien voor een geleerd man. En dat vooral omdat ik met systeemkaartjes werk, die ze hier niet kennen. Hier worden alle aantekeningen gemaakt in een soort dikke agenda, zo'n mooie gebonden bankagenda waarvan je er ieder jaar wel één cadeau krijgt. Mijn onbekende Nederlandse kartonnetjes wekken hier veel bewondering. Ik loop altijd met een stapeltje rond: ook als ik op een ochtend maar één titel toevoeg, lijkt het alsof ik hard heb gewerkt!

Bij het fotokopieerapparaat staat een zeurderig mannetje dat mij voortdurend aanspreekt over Nederland. De vijf of tien minuten die hij nodig heeft om een artikel te kopiëren (om de één of andere redenen

mag je dat niet zelf doen) komt hij altijd terug op die geweldige ervaring van vroeger, de reis naar Nederland die hij in 1948 heeft gemaakt, waarbij hij de troonsafstand van Wilhelmina heeft meegemaakt. Hij was toen misschien een jaar of twintig en had nog nooit een koningin gezien: laat staan twee tegelijk! De Dam vol feestende mensen moet een enorme beleving zijn geweest, een onvergetelijke ervaring van vrijheid en democratie. Dankzij die ervaring krijg ik wel eens voorrang bij het kopiëren, of kopieert hij een bladzijde voor me die eigenlijk niet mag worden gereproduceerd. Er wordt hier een streng systeem gehanteerd. Eerst moet je aan een aparte balie toestemming vragen om te kopiëren, dan worden de titel en bladnummers op een formuliertje ingevuld waarop ook nog twee verschillende stempels worden gezet, vervolgens mag je in de rij gaan staan bij ons mannetje, in een vierkante hal met wel acht meter hoge boekenkasten, tenslotte mag je een hoge prijs betalen (200 lire per kopie). Kopiëren is iets nieuws, iets bijzonders, iets zo geweldig dat het wordt beschouwd als een groot privilege. Kennis wordt niet zo maar verkregen.

24 september

Vanavond is Giuseppe op bezoek gekomen. Ik brandde van ongeduld om hem mijn nieuwe flat te laten zien, hoewel ik ook bang was dat hij het maar een armoedige toestand zou vinden. Hij was echter zeer enthousiast. Wel een paar keer heeft hij gezegd, dat hij blij is dat ik zo'n mooie woning heb gevonden. En hij heeft gelijk: voor een stad als Bologna heb ik veel geluk gehad. Het appartement is ruim en goed gelegen, op fiets- en eventueel loopafstand van het centrum. Bovendien is er genoeg parkeergelegenheid, maar dat is een voordeel dat alleen voor bezoekers geldt en niet eens voor allemaal: sommigen zijn er trots op dat ze niet kunnen rijden, zoals Giuseppe.

We hebben verder de avond in de keuken doorgebracht, de enige ruimte die een beetje toonbaar is. Ik had de tafel in het midden gezet en feestelijk gedekt met een speciaal gekocht tafellaken. Op tafel stond een Goudse kaars en verder had ik mijn vrijwel complete servies tevoorschijn gehaald: het zag er in het zachte licht nog bijna deftig uit. Natuurlijk had ik voor goed toskaans brood zonder zout gezorgd, wat in Bologna nog niet zo makkelijk te vinden is. En voor een licht wit wijntje (een *frizzantino* van de *colli bolognesi*) en veel water in een karaf (een vaas). Als voorgerecht had ik een soort Hollandse groentensoep gemaakt, in de wetenschap dat Giuseppe een zwakke

maag heeft en liever licht eet. Iets Nederlands doet het altijd goed bij Italianen. Als hoofdgerecht waren er verschillende soorten kaas (*mozzarella* en *parmigiano*) met peertjes. Er is een Italiaans gezegde dat Giuseppe iedere keer aanhaalt als hij zijn favoriete gerecht eet: *al contadino non far sapere / quanto è buono il cacio con le pere*. Zelf heb ik dan de neiging om nog even verder te rijmen: *un piatto da cavaliere*. Kaas met peertjes is een schotel voor 'ridders', voor 'ruiters' of in ieder geval voor mensen met adellijk bloed en een nobele geest. Giuseppe is er trots op dat hij afstamt van een adellijke familie uit Napels, al is het dan een onbekend aantal generaties terug. De term 'cavaliere' is overigens aan inflatie onderhevig. Afgezien nog van het feit dat het een titel is die gekocht kan worden, beschikt tegenwoordig bijna iedereen over de nodige paardenkracht: in een automobiel.

Het gesprek ging over de vertrouwde dingen: plannen voor een congres van zijn vak canoniek recht, de verbouwingen van het juridisch instituut waarvan hij 'directeur' is, de drukke vieringen van het negende eeuwfeest die nog steeds niet voorbij zijn en waarvan hij de belangrijkste 'regisseur' is, plannen voor de verbouwing van de villa van het Vlaams College waarvan hij 'presidente' is, andere plannen en projecten. Het valt me op dat hij weer vreselijk actief is, na bijna een jaar ziek te zijn geweest. Toen hij na zijn ziekte net terug was, maakte hij een sterke en vernieuwde indruk, maar nu heeft hij het oude en drukke leven weer opgepakt en is de kritische afstand minder groot. Hij praat veel en maakt me deelgenoot van al zijn ideeën, plannen, problemen, verdenkingen, verbittering. Vaak krijg ik de rol toebedeeld van de assistent die een bepaalde redenering verder moet doordenken. Ik mag bijvoorbeeld het onverklaarbare gedrag van sommige collega's verklaren. Als ik een verklaring opper, wordt die ofwel beloond met een luid 'bravo' ofwel door zijn veel scherpere redeneringen onderuit gehaald. Giuseppe is van huis uit jurist en eraan gewend dat wie de beste argumenten heeft, uiteindelijk gelijk krijgt. Ik ben sceptischer, ben gevoelig voor schijnargumenten en twijfel soms over de waarde van informatiebronnen. Maar in de gesprekken met Giuseppe word ik meegezogen door zijn onweerstaanbare retoriek, met als gevolg dat ik bijna nooit het laatste woord heb.

Het was een belangrijk etentje voor me, ik wilde Giuseppe bedanken voor alles wat hij de afgelopen jaren voor me heeft gedaan, op het Vlaams college en rondom de instelling van het lectoraat. Vóór het toetje heb ik het hem gevraagd:

-Giuseppe, hoe zou ik je kunnen bedanken?

Het was een teder moment en hij heeft de vraag zeker gewaardeerd. Hij had onmiddellijk een antwoord klaar, alsof hij de vraag had zien aankomen.

-Als vriend verwacht ik geen groot gebaar van dankbaarheid. Heb ik immers niet jaren voor je gezorgd? En heb ik je niet als een zoon in Bologna opgevangen?

Met die vragen suggereerde hij waarschijnlijk dat ieder gebaar hopeloos tekort zou schieten.

-Maar ik heb wel een idee. De jaren dat ik je een beurs heb gegeven van het Vlaams college, de kans die ik je heb geboden om een Nederlands schoolje te beginnen, de forse investeringen in jouw persoon, die moeten ergens in uitmonden. Je moet proberen in Italië een leerstoel Nederlands te veroveren. Dat hoeft niet noodzakelijkwijs in Bologna te zijn, want dat zal wel moeilijk zijn. Daar is immers nog een andere serieuze kandidaat, dr. Ritsel. Misschien moet je denken aan een andere universiteit in Italië. Maar alleen door je beste krachten aan het Nederlands te wijden, kun je me bedanken.

Het was soort een samenzwering, zo vlak voor het toetje (*panna cotta*). Ik beloofde dat ik mijn best zou doen. Maar zo bescheiden vond ik zijn suggestie niet, misschien had ik hem liever op een eenvoudiger manier bedankt. Nu wordt er een soort levenskeus van mij verwacht, een levenslange toewijding, een aangedragen roeping. Zo was er een sfeer van nog grotere vertrouwdheid geschapen en kwamen we te spreken over de roddels in Bologna ten aanzien van onze vriendschap. Hij gaf wat voorbeelden van wat de mensen ervan dachten: een oudere canonicus en een jonge novice die zich vaak samen in het openbaar vertonen... Om half één zette Giuseppe zijn kapiteinspet weer op en ging hij met de taxi naar huis. Morgenochtend vroeg heeft hij weer een vliegtuig naar Parijs. Ik vraag me af of ik hem niet heb gekwetst met mijn felle 'de mensen oordelen veel te snel, ze oordelen zelfs over onschuldige dingen'. Wat is onschuldig? En wat is fel?

26 september

Op mijn bureau staat een vetplantje, de enige vegetatie die ik om me heen duld. En dat eigenlijk alleen omdat ik het plantje heb gekregen van S. Ik kijk er soms naar en zie hoe de blaadjes trillen als ik schrijf, of als er een zware auto voorbijkomt. Ik moet denken aan een asceet in de woestijn, die mediteert op een cactus en ook de allerlichtste bewegingen, de meeste subtiele schaduwwisselingen waarneemt...

Ik heb vandaag een paar kruidentheeën gekocht. Je zou het niet denken maar het is waar: je kunt in dit land van de *espresso* en *cappuccino* ook verrukkelijke theeën kopen. Misschien wel meer dan in Nederland. In mijn *erboristeria* hebben ze tientallen enorme bussen met kruiden staan. Ik mag altijd even ruiken en proeven, voordat de kruiden op de weegschaal worden geschept. In een agenda schrijft de jongedame de samenstelling van het mengsel op, zodat ze me de volgende keer precies hetzelfde kan geven. Vandaag een zeer bittere thee gekocht die goed is voor de lever, zuiverend, met als hoofdbestanddeel artisjokkenblad. Ik ben dol op bitter en moet lachen om de schijnnetymologie: arti-choc. Een thee om dagelijks te drinken!

Eind september

Vanochtend een beetje verward wakker geworden. Ik heb gedroomd dat we de begrafenis van vader aan het organiseren waren. Samen met moeder en enkele tantes bespraken we hoe we het zouden doen: met welke liturgie, met welke andere rituelen. Ik nam de leiding bij dit regelen en vond ook de kracht om de anderen te troosten. Ik kon vader echter niet meer zien, daarvoor was ik te laat uit Italië teruggekomen. Ik begreep uit het gesprek met de artsen dat er iets vreemds aan de hand was, het hoofd was verdwenen en men kon het niet meer vinden... Ze vroegen of we niet een ander hoofd in de familie hadden dat er enigszins op leek, het mijne misschien. Dit verwonderde me, mijn verbazing overheerste zelfs enige tijd mijn verdriet. Maar dat brak later door, ik voel er nog steeds de pijn van.

Te laat komen, het is inderdaad een gedachte die wel eens door mijn hoofd schiet, een hoofd dat nog redelijk op zijn plaats zit! Vader uitgeleide doen met moeder en tantes: ik besef eens te meer dat ik hem meestal in het bijzijn van anderen zie en spreek. Heb ik echt een persoonlijke band met hem? Mis ik hem? Zoek ik daarom beschutting bij een paar vaderlijke vrienden, zoals Giuseppe, Giordano, Giampaolo, Giancarlo, verschillende monniken? Welke vader ging ik eigenlijk begraven? En een vader zonder hoofd, wat betekent dat? Mijn hoofd voor het zijne, waarom? Vragen die me, meer nog dan het verdriet, in verwarring achterlaten.

eind september

Met Franklin op bezoek ervaar ik weer een soort gezelligheid die ik lang niet heb gekend: een broederlijke knuffel, flink gerammel in de

keuken, een vrolijke riedel op de piano die deze week is gekomen (ik durf hem bijna nog niet aan te raken) en vooral veel rommel in huis.

Onverwacht zijn we ook nog een weekend naar Rome geweest, omdat Franklin er graag naar toe wilde (het bezoek bepaalt het programma). Betrekkelijk gemakkelijk heb ik een paar werkafspraken gemaakt op vrijdag (met collega Mieters en op het Nederlands Instituut) en het weekend verder vrijaf genomen. Als je bezoek hebt, word je tenminste gestimuleerd om iets aan toerisme te doen. Want als het aan jezelf ligt, blijf je gemakkelijk een weekend thuis om uit te slapen en de was te doen. In drie weken vakantie zie je net zoveel van Italië als wanneer je er een jaar woont: want twintig zaterdagen ga je echt niet op stap.

Ik heb genoten van het uitje en de Romeinse sferen met de barokke koepels, de nazomerse parken en de gezellige eethuisjes. We hebben allebei een eigen programma afgewerkt, met bezoekjes aan verschillende vrienden en ook een ander toeristisch parcours. Franklin wilde gewoon wat door het centrum lopen, schooieren in steegjes en mijmeren langs de Tiber, in een soort Franciscaanse ongebondenheid. Ik wilde liever iets nieuws zien en ben een dag naar Tivoli gegaan. De villa d'Este is een van de verrukkelijkste plaatsen van Rome, met die wonderbaarlijke waterpartijen en schilderachtige oudheden in de omgeving, een Romeinse brug en een Vesta-tempeltje. Het bezoek aan Villa Adriana heb ik ingeruild voor een onverwachte tocht naar Subiaco. Ik liep tegen een bus aan die me naar het stadje van de kloosters van Benedictus en Scholastica bracht. Het was wel een beetje een haastige bedevaart, want 's avonds moest ik weer in Rome zijn. Ik had er geen rekening mee gehouden dat het nog een goed uur lopen zou zijn van de bushalte tot de grot van Benedictus, waarvan een behoorlijk stuk steil de berg op. Ik heb gerend, de aanmaning van de regel indachtig om me te haasten: *currendum est!* Hijgend heb ik de heilige plaats aanschouwd en snel nog een paar kaarten gekocht. Het was een kort maar wel heel emotioneel bezoek, een flits van vertrouwdheid en toewijding. Nu heb ik de plaats gezien waar de heilige vader volgens de overlevering zijn monastieke leven begon. Het bezoeken van heilige plaatsen maakt medeplichtig.

ROEPING

trein Brussel-Rotterdam, 1 oktober

Via Frankfurt naar Brussel naar Nederland. Hoewel vliegen comfortabel is en tijd bespaart, besteed ik de reistijd een stuk slechter. In de trein lees ik tijdens een reis van Bologna naar Utrecht misschien wel drie boeken en schrijf ik een paar stukken dagboek. In een vliegtuig is schrijven uitgesloten en gaat lezen moeizaam: je wordt te vaak gestoord.

Vanmiddag ben ik nog even in Brussel geweest. Van de stad genoten, al was ik wat onrustig en ongeconcentreerd. Ik beseft dat ik deze hoofdstad van de Lage Landen slecht ken, vooral nu ik er met nieuwe verlangens rondloop en niet goed weet waar ik terecht kan. Zo heb ik te duur geluncht en lang gezocht naar een goede boekhandel. Ik heb de prachtige *Tropismes* gevonden, waar ze echter geen of nauwelijks Nederlandse literatuur hebben. Op mijn vraag naar een uitgave van het leven van Benedictus van Gregorius de Grote kwamen ze met een verschrikkelijk duur boekje aan: dat een heiligenleven zo duur kan zijn! De *sources chrétiennes* zijn voor leken eigenlijk niet te betalen, alleen voor instituten... Geloof is blijkbaar een collectieve bezieling, boeken worden niet door individuen maar door gemeenschappen aangeschaft.

Utrecht, 6 oktober

Mijn bezoek aan Nederland zit weer barstensvol. Ik wil te veel: ik geef me over aan vrienden, werkbezoeken, boodschappen... Als een balling stort ik me in de volheid van het Nederlandse leven, ik lijk wel uitgedroogd zoals ik me voldrink aan indrukken en ontmoetingen. En door al die drukte loop ik het risico om niet gewoon ergens even te gaan zitten om de Nederlandse sferen te proeven, de vaderlandse wind door mijn haren te voelen strijken en te luisteren naar de melodie van mijn taal. In vier dagen heb ik in totaal vijftien treinen genomen, zes bezoeken aan collega's of 'autoriteiten' afgelegd, twee haastige rondjes door een bibliotheek gerend en een stuk of acht vrienden gezien. En ik lees drie boeken tegelijk. Is het gek dat ik er onrustig van word, een beetje verward, een beetje verdrietig?

Ik moet ook de consequenties van mijn lange afwezigheid onder ogen durven zien. Er zijn nog wel bloeiende vriendschappen in het Nederlandse of mensen wier leven me nauw aan het hart gaat. En toch voel ik weerstand tegen allerlei zogeheten verplichte bezoeken. Moet ik die niet eens gaan opschorten? Een zekere strengheid kan tot kwaliteitsverbetering leiden, tot intenser contact tijdens de schaarsere bezoeken. Het zou me echter spijten als een dergelijke houding ten koste zou gaan van toevallige contacten en van enkele 'zwakkere vriendschappen'. Vooral die laatste groep: mensen die een bezoekje erg op prijs stellen, mensen voor wie je een beetje zorgt... Mijn verlangen om in Nederlandse kring mensen te schrappen, komt wellicht voort uit de drang om de wereld in een eigengereide en krampachtige houding naar mij toe te trekken. In plaats van me vrij te maken voor alle hartelijkheid die ik kan geven en ontvangen.

Slangenburg, 8 oktober

Het was een goed idee om aan het eind van mijn Nederlandse reis een bezoekje aan een kloostertje in te bouwen, de vertrouwde *Slangenburg Abbey*. De rust van de abdij doet me ongekend goed. Ik heb nog wel moeite om me te concentreren: tijdens de lezingen en de psalmen dwaal ik voortdurend af. En ik heb een beetje hoofdpijn, zo net tussen de ogen. De vermoeidheid van een weekje razernij dient zich kennelijk aan. Ik ga ook hier nog behoorlijk te keer, neem twee biografieën van Sint Jeroen door en een encyclopedisch artikel. Er is een nieuwe gastenkamer ingericht, een deel van de bibliotheek: het zogeheten *scriptorium* waar het volstaat met naslagwerken en waar je lekker ruim kunt zitten. Want de celletjes zelf zijn een beetje krap en benauwd. Ik ben zeer gelukkig met de nieuwe leeszaal. Het is goed om ruimte voor gasten te scheppen, vind ik. En waarschijnlijk zijn de drie trouwringen en de priesterboord die ook in het gastenverblijf logeren, het met me eens.

Na de complete

Het is een bijzonder bezoek, soms waait de geest wat harder dan anders. Het stormt hier in het bos, zou je bijna kunnen zeggen. Ik heb in een wandeling met vader Co nog even de ontdekkingen opgesomd: vooral van de lofprijzing geniet ik vandaag bijzonder. 'Ach jongen, jij bent alleen maar lofprijzing: een kind van de zon!' was zijn jubelende reactie. Vanuit het diepste wezen een lofpsalm zingen, het lukte me weer. 'Ik zou zo graag uitbundig willen geloven, zou dat kunnen in een

klooster?' heb ik Co gevraagd. 'Tja, dan moet je misschien minderbroeder worden, die hebben dat hartstochtelijke in hun geloof'. En hij vertelde dat vader abt hem soms wat matigen moet, als hij 'te ver' gaat in zijn enthousiasme. Wat is 'te ver' voor de heilige geest? En wat is 'matigen' voor een monnik?

Ik geniet van de beeldtaal hier: het brood op de grove houten tafel, de ruige, naakte bakstenen muren om mij heen, de zwarte pijpen die voorbij wapperen... Een heerlijke, zwaar lichamelijke taal waar ik graag woorden bij zou zoeken. Het zou een woeste, radicale poëzie moeten worden als van Lucebert, als ik er tenminste in zou slagen om woorden te vinden die krachtig genoeg zijn voor deze aards-hemelse sferen. Woorden van brons die galmen als klokken.

Na de vespers, de volgende dag

Ik ben bijzonder opgewonden na een gesprek vanmiddag met frère Paul. We hebben goed gepraat, in alle rust. Het was me opgevallen dat hij het zwaar heeft, hij zingt wat aarzelender en lijkt een grotere druk te voelen nu hij prior is geworden. Hij begon er zelf over: 'er komen geen mensen bij!' Hij snapt het niet, niemand begrijpt het: het is toch een aantrekkelijk klein klooster met een mooi gebouw, een heerlijk bos en een prettige open sfeer? We hebben in ons gesprek nog een paar verklaringen gevonden, behalve dan de 'roepingencrisis' die meer een tijdgebonden conjunctuur lijkt te zijn. Ten eerste: de abt is misschien wat aarzelend en afstandelijk, jongeren kunnen daardoor worden afgeschrikt. Een aantrekkelijke en toegankelijke abt is een eerste voorwaarde voor het aanspreken van jongeren. Ten tweede: de spiritualiteit van het klooster is niet zo herkenbaar, heeft niet één duidelijk stempel. Jongeren volgen misschien een bepaalde mode en vinden hier niet meteen een aanknopingspunt. En ten derde: de broeders leven op een mooie, menselijke manier samen, maar misschien is de gemeenschap wel té harmonieus, té evenwichtig na jarenlang samenleven. Staat ze open voor nieuwe impulsen? Is er ruimte voor jonge, aarzelende mensen? Zou een jongere het gevoel hebben dat hij wordt toegelaten?

Het gesprek nam een wending die we geen van beiden hadden verwacht. Bij mijn vorige bezoek schijn ik zoiets gezegd te hebben als: 'niet voor mijn vijftigste!' Terwijl ik toch ook heel duidelijke gevoelens heb. Paul vertelde over een jongen die nu met plannen rondloopt, met 'heel nobele gedachten'. Deze jongen vindt dat het kloosterleven moet

blijven bestaan en wil daaraan graag zijn leven wijden. Paul gelooft dat hij, afgezien van die nobele motieven, toch ook wel een 'geroepene in Christus' is. De heftigste twijfel die ik zelf ervaar, is juist dat punt: is mijn geloof sterk genoeg? Gaat het me echt om een leven in navolging van Christus? De monastieke stijl zou me bevallen, de soberheid zou ik aankunnen. Maar het geloof, het zo katholieke geloof, kan ik dat opbrengen?

Het gesprek galmt in me na en roept een grote heftigheid in me op, gevoelens die me doen denken aan vorige ervaringen van wat ik maar 'roeping' noem: een beetje bevreesd, een beetje verblind, maar diep geraakt. Als ik Paul weer tegen kom, zoals zojuist bij de vespers, voel ik een onzuivere spanning, een vertroebelde sfeer. Ik vermijd zijn blik. Ik voel ergens angst om een zo grote kwetsbaarheid in mij aan te raken. Ik ben bang om de zuivere gevoelens van roeping te vermengen met onduidelijke motieven als monastieke ijdelheid (monnikje spelen) en moralistische heldhaftigheid (de jonge 'prins' spelen van een grijs klooster). En vooral voel ik opwinding: omdat mijn altijd vage gevoelens van roeping nu ineens concreet zijn aangesproken. Omdat ik een stem heb gehoord van een gemeenschap die me nodig heeft. Voor het eerst besef ik dat roeping een persoonlijke ervaring is, een aan mensen gebonden ervaring. Johannes riep Jezus, Jezus riep de leerlingen, de leerlingen riepen weer anderen en op een gegeven moment riepen ze Benedictus. Benedictus riep Paul en Paul roept nu mij.

Utrecht, maandag 12 oktober

Met A. gepraat over het kloosterleven. Ik begon er niet eens zelf over. Tot mijn verbazing heb ik heel rustig over mijn roepinggevoelens kunnen praten, misschien wel voor het eerst met iemand. Ik vertelde over de onrustgevoelens die het gesprek met Paul in me had opgeroepen. Over het besef dat ik nu niet te lang kan wachten, dat ik op korte termijn moet beslissen. 'Waarom?' Omdat anders het klooster niet meer bestaat. Ik kan geen jaren meer in Bologna blijven en dan nog rustig ergens gaan wonen in Nederland, in een IJsselstadje of zo. Nee, aan roeping moet je onmiddellijk gehoor geven. Niet eens je vader begraven, zoals ergens in het evangelie staat. A. begreep mijn haast niet zo goed en misschien heeft ze wel gelijk. Maar ik moet denken aan die vriendin van me die besloten had om in te treden en zichzelf nog een jaar in de wereld gaf. Dat jaar heeft ze als een prachtige zuster geleefd, terwijl ze in het klooster na een paar maanden is verpieterd. Achteraf

gezien was ze langer zuster buiten het klooster dan daarbinnen, mooier en geloofwaardiger. En als ze haar intreden nu eens niet zo lang had uitgesteld?

RUIMEN

16 oktober

Terug in Bologna. Even wennen aan het appartement dat nog altijd nieuw aandoet, zo verveloos als het is. Na één druilerige rondgang heb ik gebruld: *al lavoro!* Vandaag meteen de kwast opgepakt en de werktafel geolied. Ook heb ik een nieuw boekenrek gekocht. Alle materiële en geestelijke stapels wegwerken, zorgen voor rust en overzicht in huis: dat is een voornemen dat ik uit het klooster heb meegenomen. De voorwaarden scheppen om vrij te zijn.

Die vrijheid begin ik al tijdens het timmeren en ruimen te ervaren, het mooie weer en het zachte herfstlicht werken daaraan mee. Bijna een soort voorjaarsgevoel maakt zich van me meester nu ik uit het kille Nederland ben teruggekeerd in dit behaaglijke Italië. Ik heb alle ramen in huis opengezet en zit te peinzen hoe ik me zal kleden: zomerkleding lijkt enigszins misplaatst maar voor truien is het echt te warm. Het is bijna kastanjetijd, tijd van de *vino novello*. Vanmiddag ook wat vlinders in mijn buik gevoeld, na tien dagen afwezigheid was ik bijna vergeten hoe mooi de Italiaansen in deze periode kunnen zijn! Het zal wel samenhangen met mijn recente kloosterbezoek, twee of drie dagen in clausuur en ik ben weer extra gevoelig op dit front. Gevolg van strenge repressie of van een over de hele linie toegenomen gevoeligheid? Als monniken hetzelfde ervaren, zijn ze niet te benijden.

Ik heb overigens een brief geschreven aan Paul. Onder woorden proberen te brengen wat voor verlangens het gesprek met hem in me heeft opgeroepen. Moeilijk was het om het tedere gevoel dat ik monnik wil worden, geloofwaardig te beschrijven. Maar het is me wel gelukt, op een evenwichtige, duidelijke, niet al te uitvoerige manier. Misschien is de brief wel te mooi voor het onzekere verlangen in me. Ik durf hem nog niet te versturen.

Een paar dagen later

Ik ben al een paar dagen aan het klussen: in elkaar schroeven en timmeren van boekenrekken, ophangen van planken, afpassen en soms afzagen. Ik werk met blank hout en vind het heerlijk materiaal. Maagdelijk zou ik bijna zeggen, want onbedorven en onbewerkt. Bijna zonde om het te vernissen, dan is de *freschezza* van het naakte, ruwe hout immers weg. Maar het zal er toch van moeten komen, de ruige

natuur wordt onder een glad laagje weggewerkt, net als bij mensen. De wat grove houten kasten en planken geven in ieder geval een indruk van stevigheid aan mijn verder wat krakkemikkige interieur.

Klussen betekent ook voortdurend fietsen. Allereerst om kasten en planken te halen. Niemand hier weet dat de fiets een uitstekend vervoermiddel is om langwerpige voorwerpen te transporteren. Ik laveer met mijn lange staketsels door de rijen stilstaande auto's, wat nog spannender is dan gewoonlijk maar ook veiliger, want ik word meer ontzien. Vervolgens ga ik op stap om gereedschap te kopen, omdat ik van alles blijk te missen. Telkens rijd ik heen en weer naar *Tedeschi*, de Teutoonse ijzerhandel. Ten slotte haal ik ook hele pakken met mappen en archiefdozen in huis. Dat wordt het volgende karwei, het aanbrengen van orde: een paar dagen wroeten in mijn eigen letterdrollen.

In alle vrolijkheid ben ik vanavond nog even doorgedaan met timmeren:

PAPEGAAI

*Ik ben hier in een boom gezet
om heibel en kabaal te maken,
een ketting is met zware haken
van rateketa en retteketet
vlak boven mijn poten vastgezet.*

*Ik ratel dat mijn botten kraken
van rataketa en retteketet
en trommel op de dode staken
die rataketa en retteketet
afbreken van het boomskelet.*

*Ik werk wat bij met tang en teken
met rataketa en retteketet
en raffel zonder onderbreken
af mijn driftige alfabet
van rataketa tot retteketet.*

*Men papegaait me na en doet
van rataketa en retteketet.
Ik word besproken en bekeken
en voortdurend in de zijk gezet*

in rateketa en retteketet.

*Maar om het niet te gek te maken
heeft men een bordje neergezet:
VERZOEKE DE PAPEGAAIEN NIET,
met grove letters, AAN TE RAKEN,
aan te rataketa en retteketet.*

23 oktober

Heel toevallig zag ik een affiche met een aankondiging en zo heb ik een grappige lezing bijgewoond over de monastieke traditie in China, gehouden door een jonge Vietnamese frater. Er waren vrij veel mensen, ook jongeren. 'Lezing' is misschien een te groot woord voor de wat associatieve manier van praten rondom een paar stukjes video, met af en toe wat 'danspasjes'. Niettemin is de broeder erin geslaagd om een aantal essentiële dingen over te dragen. De Shaolin-tempel is het centrum van de Chinese boeddhistische stroming van de 'Mahayana', het is een soort 'Mekka' of 'Jeruzalem' van het verre oosten, om in termen van onze religieuze taal te spreken. In de zesde eeuw leefde er meester Bodi Dharma, een tijdgenoot dus van Benedictus. Hij hervormde het kloosterleven door de broeders een tiental lichamelijke oefeningen te geven, want hun lichaamscultuur vond hij maar armzalig. Sinds die tijd is het klooster een plaats waar Kung Fu wordt beoefend, vechtsport maar misschien eerder nog danskunst en concentratie-oefening. Ook de Thaise massage komt uit deze traditie, tenminste in de tijd dat die massage nog niet in kwade reuk stond. De kloosters in de Shaolin-vallei zijn een pleisterplaats voor iedereen die zich in deze oefeningen bekwaamt, er heerst een indrukwekkende lichaamscultuur. Soms worden er staaltjes van grote kunde getoond: bijvoorbeeld monniken die zich zo licht weten te maken dat ze op lucifers kunnen staan.

Over het onderwijs van de eerste meester doen ook sterke verhalen de ronde, vaak met mooie aforismes als kern: het gaat erom het ondraaglijke te dragen, het ondoenlijke te doen, het onmaakbare te maken, het onzichtbare te zien. Dharma heeft eigenlijk 'niets' ingevoerd in de boeddhistische traditie van het taoïstische China en dat is zijn grote betekenis geweest: het niets. De essentie dat er geen essentie is. Inzien dat er niets in te zien is. Dharma keek vaak naar een kale muur waar hij met lege handen voor zat. Niets zijn en zijn: dat is de kwestie.

Erg indrukwekkend was het verhaal over het noviciaat in de kloosters van deze oosterse traditie: de jongeren moeten een jaar lang water halen en hout hakken. Het is eenvoudig werk en dus een oefening in dienstbaarheid. Maar het is ook belangrijk alledaags werk, want zonder water en warmte is er geen mensenleven mogelijk. De jongeren moeten leren om voor deze zware, repetitieve handelingen een soepele lichaamshouding te vinden, om in sierlijke en bijna dansende bewegingen het zware werk licht te maken. De herhaling die in het werk zit, heeft bij een goede houding een gunstig effect op de geest en roept meditatieve sferen op. Water scheppen of pompen, hout hakken: één simpele beweging is genoeg, één beweging die de monnik helpt om ook in zichzelf die eenheid te zoeken. Want in één beweging wordt het vluchtige water samengepakt en over een bepaalde afstand vervoerd. In één beweging wordt het weer uitgegoten. Met één verkeerde beweging wordt het echter vermorst. In één beweging wordt het harde hout gespleten. Eén verkeerde beweging kan echter fatale gevolgen hebben. Voor het hakken van hout is, net als voor het dragen van water, een voortdurende concentratie nodig. Waterdragen en houthakken zijn zulke geschikte activiteiten voor een novice, omdat ze hem tot eenvoud, essentie en concentratie dwingen.

Spannend was ook het verhaal van de stok: monniken dragen een stok en één van de oefeningen bestaat erin om een stokslag te ontvangen. Degene die de slag krijgt, moet daarvoor ontvankelijk zijn en vertrouwen op degene die hem uitdeelt. Zo wordt niet alleen op het moment van de stokslag, maar ook gedurende de voorbereiding erop, eenheid ervaren met de broeder. Het moment van de slag zelf is een moment van concentratie en van verlichting. Het opvangen van de pijn en het omvormen ervan tot een geestelijke beleving vereist veel oefening. Zelfbeheersing, lichamelijke kastijding, vertrouwen in een broeder, ervaring van eenheid: de stok is een instrument om zich erin te oefenen. S.m. is dus ook een afkorting voor sado-monastiek oftewel slaande monniken.

Mijn eigen versnipperde en improviserende voorbereiding op het monastieke leven, hoever staat die niet af van deze indrukwekkende, oude traditie uit het oosten?

24 oktober

Dialogo bij het doodslaan van een vlieg. In een zeker automatisme hief ik de hand al op, toen ik een stem hoorde: *'Ma cosa fai, Cain? Vuoi distruggere la bellezza di questa creatura?'* Ik overwoog om toch maar

te slaan, maar de vlieg was inmiddels naar de andere kant van mijn bureau gevlogen. Ik pakte het eerste het beste tijdschrift dat ik vond (het *Benedictijns tijdschrift*) en wilde opnieuw toeslaan, maar de vlieg was mij weer te snel af. En opnieuw hoorde ik een stem: '*Perché si dovrebbe uccidere un essere innocente?*' Boem! De volgende slag was raak en de vlieg tolde nog even op haar rug na, voordat ze de geest gaf. Het bleef even stil en toen werd er gelachen: '*Bel colpo, un movimento da far invidiare persino un monaco buddhista. Eppure...*'. Triest staarde ik naar het kleine zwarte lijkje dat als een lettervlek op mijn schrijfblok lag. Ik heb het een eervolle begrafenis gegeven, in het bakje basilicum in de keuken. En ik heb mijn schuld beleden: mijn ongeduld, geweld, hoogmoed.

25 oktober

Vanochtend weer wakker geworden van een schreeuw van de buurman. Een man die zich niet heeft aangepast aan de cultuur van de *sorriso*, aan de zoetheid die in deze stad van de gezichten druipt. Ik heb hem een keer zien lopen, met stok en gedoken in een donkere regenjas. Hij kwam nauwelijks vooruit. Het bleke masker van zijn gezicht keek me vragend aan. Met een grijns die ik niet licht zal vergeten.

Ik ben zelf ook niet in vorm. De benen zijn slap, ik heb een zeer vroege griep te pakken. Omdat het nog tamelijk warm weer is, overdag rond de dertig graden, zweet ik dubbel zo hard. Geen energie om de trap op en af te gaan, zelfs de postbode heb ik boven laten komen. Ik heb de deur op een kiertje gezet en in mijn gestreepte pyjamabroek de post aangepakt, zoals een echte kluizenaar betaamt: of krijgt die misschien geen post, ook niet uit een ver land? Het huis is weer erg vreemd, het minste geringste geluid doet pijn. In de stilte en verveling weet ik niets anders te doen dan wat te schrijven, wat te prutsen aan een nieuw beestengedicht:

*Zwoel in de nacht zingt een muskiet
een zacht en snoezig liefdeslied
maar zoemend zoen ik liever niet.*

In koorts zweet ik een klamboe uit.

*Zacht houdt de toon de tovervlieg
houdt aan zijn ijzerzgend lied
zingt aria malaria.*

In angst sla ik een triller uit.

*De trom slaat traag de trosselaar
slaat mis de mug de gammelman
slaat paria zijn aria.*

Ik beef en bibber bamboefluit.

Poëzie is gezoem in de ruimte, jagen op een trage maar o zo listige toevervlieg. Terwijl anderen naar Italië komen voor de monumenten, de kunstschaten en de *viris illustribus*, lig ik hier mijn tijd te verdoen aan een ander virus. Ik buig me over een onbenullig blaadje papier en wriemel met wat Nederlandse woordjes, in plaats van te lezen in gebeiteld Italiaans of steil Latijn. Als een buitenlands verblijf lang duurt, val je soms terug in een akelig soort kindsheid. Wat overblijft is een piepklein stukje vaderland, veel kleiner en nietiger dan het ooit is geweest: alles wat nog uit jezelf komt.

2 november

De reddende engelen in de nood. Waar je ook zit in de wereld, ze weten je te vinden! Mijn ouders zijn op bezoek en helpen me om mijn sjieke flat nog wat sjieker te maken. We zijn al een paar dagen aan het werk en één voor één pakken we de kamers aan, met een geurig sopje, een frisse kleur, een gezonde bries. Het huis knapt zienderogen op en ik erbij. Chocoladebruin is wit geworden, vale arbeiderstinten zijn opgegaan in keurige burgervlakken. Het onlangs getimmerde houtwerk komt er prachtig bij uit. Ik vat het leven weer wat nuchterder op, nu Holland in huis is. Italië is teruggebracht tot een plezierig decor waarin ik kan rondlopen maar waaruit ik ook weer kan verdwijnen. Ik hoef mijn Italiaanse avontuur toch niet altijd zo intens aan te gaan? En ik hoef mijn eigen isolement toch niet altijd zo streng op te vatten?

Stemmingswisselingen kortom, die hevig zijn en die ik toeschrijf aan de ballingschap. Maar zou ik ze in Nederland niet gekend hebben? Ik had er daar waarschijnlijk zelfs minder raad mee geweten. De ballingschap geeft tenslotte een bepaald interpretatiekader aan existentiële gevoelens: ontzegging en ontheemding, gemis en verveling, verdringing en verdriet. Zeker zou ik in Nederland de Italiaanse wellevendheid hebben gemist. Een wellevendheid die ik soms kritisch

bezie, omdat ik ze huichelachtig vind, maar waaraan ik me tevens optrek. Het helpt heus om je mooi aan te kleden, je in een enthousiast gezelschap te begeven en de avond op feestelijke wijze door te brengen. Gisteren ben ik in een *osteria* geweest met Beatrice en een paar vrienden van haar: het heeft me meer dan goed gedaan.

Wat moet een monnik doen als hij een 'dip' heeft? Waar gaat hij op verhaal? Zomaar met vrouwen de kroeg in, dat zal wel moeilijk liggen en misschien ook een averechts effect hebben. Hoe moeten we dat sublimeren?

10 november

Ik krijg er plezier in om mijn huis in te richten. De donkerrode traplopers uit Delft, die in de gang liggen uitgerold, kleuren heel aardig. Grappig zoals ze hier, totaal ontheemd, toch tot hun recht komen. Ze maken het huis een stuk minder kaal. Ik heb voor mijn gammele bedden ook een oranje spreij gekocht, met fraaie exotische motieven erop. L. vindt dat hij slecht kleurt bij de rest van het huis, maar ze vindt hem ook wel mooi. We hebben gezellig op het spreij liggen dollen, als tijgers in een kooi. Als je eenmaal begint met poëzie, houdt het niet meer op.

*We knijpen katten slaperig
oranje kooien vonkende ogen
dicht, we strepen in een gulzig
licht de pezen billen en bogen.*

*We kruipen katten rug aan rug
en draaien roofdier rond, we deinzen
heen en terug en hongerig
en sluimeren muizen, grijnzen.*

*We klauwen katten prooi op prooi
en krabbelen ijzerzacht, we krommen
tanden in een tralielach, de kooi
slikt onverwacht. We grommen.*

Het thema van de kooi blijkt nog in mij te leven. Ik ben er zelf verrast over. In vriendelijke mensen gaan woeste beesten schuil, in aardige woorden soms onvermoede ladingen.

LECTORAAT

Sinds ik officieel lector ben, ben ik een 'autoriteit' geworden. Of misschien heeft het alleen maar met bekendheid te maken. In ieder geval richt men voortdurend verzoeken tot mij, van Italiaanse en Nederlandse zijde. Zo heb ik al een paar sollicitatiebrieven ontvangen van Nederlanders die graag in Italië willen komen werken. De eerste twee heb ik keurig beantwoord, maar inmiddels leg ik ze murw terzijde. Deze week heb ik nog een jongeman in mijn studeerkamer ontvangen, we hebben een half uurtje vriendelijk gepraat. In mijn ijdelheid is het me niet gelukt om duidelijk te zeggen dat ik echt niets voor hem kan doen. *Magari!* Men denkt dat hier werk is, dat er banen geschapen kunnen worden. Terwijl ik zelf ternauwernood overleef... Andere verzoeken waar ik wel op in kan gaan, zijn het opzoeken van boeken, het regelen van fotokopieën of films, het schrijven van aanbevelingsbrieven of het lospeuteren ervan bij autoriteiten. Met een boek ben je een uur bezig, met een aanbevelingsbrief van Umberto Eco voor een Erasmusstudent wel een middag. Je wordt er even voor bedankt, maar zelden uitgebreid. Het levert soms een leuk contact op en een zeker krediet: maar daar maak ik weinig gebruik van, misschien omdat ik er niet snel genoeg op inga. Laat ik me misbruiken? Ben ik te vriendelijk en te dienstbaar?

Waar ik dol van word, is het telkens terugkerende verzoek om kamers te vinden voor loslopende studenten uit Nederland of België. Ik heb een serie adresjes en help voortdurend, het feit alleen al dat die jongens een suggestie van een landgenoot krijgen is vaak voldoende om ze over een drempel heen te helpen. Van dankbaarheid merk ik vervolgens weinig, velen zie ik nooit meer terug. Nog zo iets: hotelreserveringen. Ik zou bij mijn hotelletje een percentage moeten vragen, zoveel klanten als ik het al heb bezorgd! Maar die ene nacht dat ik er zelf sliep, toen ik niet in het Vlaams College terecht kon, hebben ze me het gewone tarief in rekening gebracht. Ondankbaarheid alom die me soms diep kwetst. Dienstbaarheid waarin ik blijf geloven, maar die me veel kost. Verwondering over de vrijblijvendheid waarmee men om hulp vraagt, over de oneindige nood, ook in kleine dingen, in een zo rijke wereld. Ik vergaar schatten in de hemel en word verguisd op aarde. Zo vertaal ik dit regelen en redderen naar een niveau van spiritualiteit. Maar de vraag of ik soms misbruikt word, blijft me kwellen.

Wat dat betreft zijn de Italiaanse verzoeken leuker. Een studente vroeg me om hulp bij het lezen van plat-Duitse teksten van een boeteprediker.

Met plezier heb ik een paar uur in haar leesproject geïnvesteerd. Een andere studente uit Napels ontving graag een beoordeling van een paar literaire vertalingen: Couperus. Ook dat is eervol werk, ik duik er met plezier in. Weer een andere studente kwam onlangs op mijn spreekuur, helemaal opgetut en met een frutselhoedje op: welke adviezen ik haar kon geven om Nederlands te leren. Ik begreep de vraag waarschijnlijk niet goed want ik had haar in een paar minuten de kamer uit gebonjourd. Mijn Finse collega mopperde dat ik haar best wat langer had kunnen bezighouden, ze kwam immers gewoon wat flirten? Ook in andere gevallen doorzie ik mijn studenten niet. Een studente wenst 's avonds bijles, met welke bijbedoelingen? Ik geef een paar keer les zonder dat de aap uit de mouw komt. Een andere studente die de laatste trein naar Mantova heeft gemist, belt of ze kan komen logeren. Ik ga beleefd op haar verzoek in en laat haar een nacht kniezen op de logeerkamer. Een collega van kunstgeschiedenis is geïnteresseerd in een ritmische afbeelding van Amsterdamse gevels. Hoe komt ze erop? Als docent Nederlands word ik geacht eveneens thuis te zijn in de lage landen der ziel. Maar dat is een vak waarvan ik geen kaas heb gegeten.

25 november

Ik heb dit jaar leuke studenten. De meisjes hebben mooie gezichtjes, stuk voor stuk: Grazia, Silvia, Sabrina, Simona, Roberta, Marilena, Catia... Het zijn de betere studenten, lijkt me, anders ga je niet zo'n veeleisend bijvak doen. Nieuwsgierig zijn ze om een nieuwe cultuur te verkennen, moedig om de eerste talige hindernissen te overwinnen, niet kinderachtig als er meer van ze wordt gevraagd dan bij andere vakken. En hongerlijders of slaapkoppen zijn het ook niet. Ik geef immers college van één tot drie, tijd voor de lunch en de siësta, het enige moment van de dag dat je gemakkelijk een collegezaal kunt krijgen en dat studenten vrij zijn.

Vooraf van het letterkundecollege geniet ik. Ik hoef eigenlijk geen letterkunde te geven, maar het wordt door de autoriteiten getolereerd en door de studenten gewaardeerd. Aan de universiteit kun je hier improviseren, in mijn positie althans. Midden in de grote collegezaal, een prachtige *altana* bovenop het dak van het *Dipartimento*, met een wijds uitzicht over de stad, midden in die grote zaal zitten we met tien of twaalf studenten aan een tafel. Alleen het feit al dat we samen aan een tafel zitten, is nieuw voor ze: ze zijn alleen hoorcolleges gewend. Ik heb echter gekozen voor de vorm van een werkcollege waarin we de Nederlandse en Vlaamse literaire bestsellers van na de tweede wereldoorlog samen lezen en bestuderen. Ik merk dat het goed gaat,

beter dan vorig jaar. Door de werkgroepsvorm en de democratische aanpak. Door de fotokopieën die er elke week weer zijn, met tekstfragmenten en vertalingen (als het niet in het Italiaans is, dan wel in het Engels, Frans of Duits: de studenten merken dat ze serieus worden genomen en vinden het geen probleem dat het wat boven hun niveau is). Door het spannende onderwerp dat eigentijds is. Ook voor mij is het een herontdekking, deze spannende generatie uit mijn dubbele vaderland: Gijsen, Daisne, Boon, Claus, Blaman, Reve, Hermans, Mulisch, Frank. Het lezen van dit proza met deze studenten is niet alleen een oefening in didactiek, maar tevens een poging tot interculturele literatuurwetenschap en creatieve kritiek. Aan creatieve literatuurgeschiedschrijving - Weisgerber bijvoorbeeld, ook zo'n ontdekking - heb ik meer dan aan de gewone degelijke overzichtswerken.

Ik ben overigens gevraagd voor mijn eerste congres. In december is er in Modena een programma over de Belgische film en men wil graag een verhaal horen over Daisne. Waarom nu juist Daisne, denk je als Nederlander, maar ook dat is leuk: die perspectiefverandering in het buitenland. Enkele weken geleden werd ik gebeld tijdens lunchtijd: professore zus, professore zo. Daar sta je dan in je schamele broek, moet je zo maar een verhaal improviseren over een onderwerp dat je vaag kent. Op korte termijn. Omdat er op werd aangedrongen, heb ik ja gezegd. Het sluit tenslotte aardig aan bij mijn letterkundeprogramma. En het wordt betaald: een paar honderdduizend lire voor een lezing en een geheel verzorgd weekend in een mooi stadje. Gelukkig is de bibliotheek in Bologna rijk voorzien van Vlaamse studies, dankzij mijn nijvere en verre voorganger. Vanochtend heb ik kennis gemaakt met de organisatrice van het congres, dott.sa Giovanna Drakekop, een modern mevrouwetje dat je ook niet onmiddellijk voor een professor zou aanzien. Na vijf minuten ging ze in de fout, ze tutoyeerde me per ongeluk en verontschuldigde zich onmiddellijk. Zo onnatuurlijk was het eigenlijk niet, twee van die onacademische collega's die elkaar gingen tutoyeren. Ik was wel blij met die vrijmoedigheid. Op naar Modena!

26 november

Lector: in het Nederlands heeft het woord een positieve bijklank. Ooit werden buitengewoon hoogleraren immers 'lector' genoemd. In het Italiaans daarentegen heeft *lettore* een negatieve connotatie. Een lector is een buitenlander en omdat die vroeg of laat weer naar eigen land teruggaat, krijgt hij slechts een jaarcontract en bouwt hij geen pensioen op. Voor een hongerloon. Er worden al jaren processen gevoerd om de

rechtspositie te verbeteren, omdat veel lectoren immers jaar in jaar uit worden herbenoemd, maar vooralsnog hebben die in niets geresulteerd.. Er zijn meer woorden die in de twee talen zo'n verschillende gevoelswaarde hebben. Ook *professore*: terwijl je in Nederland bijna buiten je schoenen gaat lopen als iemand je voor professor aanziet, is deze begroeting in Italië heel gewoontjes: '*buongiorno professore, come sta*', voegt men mij toe als ik een rol wc-papier in de tabakszaak koop. In mijn dagelijkse bestaan is de Italiaanse betekenis van toepassing, maar heimelijk koester ik ook de Nederlandse meerwaarde.

Lector: een docent die leest, die de taal onderwijst door met zijn studenten te lezen. Het woord drukt op treffende wijze de armoede uit van de meeste Italiaanse universiteiten, waar op dit moment nog nauwelijks een talenlab te vinden is, laat staan een multimedialokaal. De lector moet lezen omdat andere luisteroefeningen uitgesloten zijn. Ik constateer dat ik besta bij de gratie van een falend investeringsbeleid. Of misschien moet ik het positiever zien, men investeert in mensen en niet in apparaten.

Ondanks alles blijf ik het een mooi woord vinden, lector. Lezen met en voor de studenten is nu eenmaal een eervolle en belangwekkende opdracht. Het is een woord dat voor mij een opdracht insluit, namelijk om een scherpe, selectieve en geïnspireerde lezer te zijn.

Zo filosoferend beland ik bij de *lectio divina*. Het iedere dag aandachtig en op gezette tijden lezen van de schrift en de regel vormt de monnik. Zonder deze lezing wordt zijn bestaan repetitief en onvruchtbaar. Maar in deze lezing wordt hij gevoed en gescherpt, gelaafd en gelouterd. Ook in die zin zou ik lector willen zijn, een trouwe en ontvankelijke lezer van de schrift en de regel.

27 november, 's ochtends

Ik ben weer begonnen met het lezen van de regel van Benedictus. En nu niet om hem in één ruk uit te lezen, zoals je met zo'n klein boekje geneigd bent te doen. De kunst is om iedere dag een stuk te lezen, niet te veel en niet te weinig. Ik heb een mooie uitgave gevonden van de Zwitserse abt Holzherr, waarin niet alleen een klassiek en evenwichtig leesrooster wordt geboden (3 keer per jaar de hele tekst door), maar ook een vorm om de tekst te verwerken. Na de regeltekst, die in het Latijn en in fraai gebroken prozavertaling staat afgedrukt, volgen namelijk aantekeningen bij de verschillende verzen, een soort glossen. Op vrij associatieve wijze herlees je en herkauw je zo de tekst. Het is een zo

intensieve vorm van lezen dat ik niet meer aan andere geestelijke lezing toekom.

Lezen is een proces waarin er iets met je gebeurt, door goed te lezen verander je een beetje. Lezen is een soort omvorming. Vaak lezen we te doelgericht: we willen een tekst snel 'uit' krijgen, we denken dat het erom gaat de inhoud van een tekst in ons op te nemen. Wat een onzin! Bij het eten gaat het er toch ook niet alleen maar om, de nodige voeding binnen te krijgen? Je wilt toch lekker zitten, goed proeven, rustig en smaakvol eten, zodat het eten zelf een prettige bezigheid is? Zo moet het ook zijn met lezen. Ik ben een snelle eter maar een rustige en trage lezer. Op de een of andere manier moeten de woorden tot klinken worden gebracht, ze moeten op de tong worden geproefd, een paar keer goed gekauwd en dan pas voorzichtig doorgeslikt.

Monniken hebben een traditie van rustig, diep lezen: lezen om het lezen. Al zijn velen het aan het verleren, denk ik. Ook in kloosters gaat men onder dwang steeds meer resultaatgericht, kennisgericht lezen. Omdat lezen nu eenmaal deel uit maakt van een productieproces dat efficiëntie nastreeft en waaraan monniken meedoen, door hun werk aan universiteiten en voor uitgeverijen. Maar ik denk dat er een meerwaarde schuilgaat in de oude monastieke leeswijze, in dat stille en vrome lezen dat monniken gedurende een klein deel van de dag misschien nog doen... Of is deze visie te romantisch en te idealistisch? Een belangrijke taak voor monniken kan erin liggen, om iets over te dragen van die afwijkende en verrijkende manier van lezen, die oude en archaische manier van lezen van de *lectio divina*. Biddend lezen, net als zingend lezen en wandelend lezen zeer indringend: de manier waarop je leest en de houding die je erbij aanneemt, zijn bepalend voor wat de lectuur met je doet. Lezen op vaste tijden en een vaste plaats: de context van lezen is belangrijk, de kracht van een leeservaring wordt er mede door bepaald.

Ik kan me van sommige boeken nog feilloos herinneren hoe, waar, wanneer en in welke houding ik ze heb gelezen. Het waren de mooiste boeken en de meest tijdloze leeservaringen. Homerus: iedere dag een boek liggend op mijn zomerse dakterras, een verrukkelijk begin van de dag. Polybius: iedere dag een paar hoofdstukken in mijn forenzenboemel, in een heerlijk ritme dat door de trein werd aangegeven. De regel van Benedictus: elke ochtend een passage in mijn luie stoel, in volstreekte rust en vrijheid. Een regel moet je regelmatig lezen, anders mist ze haar doel. Een regel moet de ruimte krijgen, alleen dan kan lezing ervan verrijkend en verruimend zijn. Door ons

onvermogen om regels te lezen, hebben we een haat-liefdeverhouding met het genre gekregen. Wie leest er nu nog een regel?

Lees ik de regel als een aanstaande monnik of als een leek? Er zijn natuurlijk ook voor leken inspirerende en toepasselijke gedeelten: over arbeid, gezag, oefening, respect, sterkte en zwakte. Er zijn de curieuze en bizarre passages die je versted doen staan van een zo geheel ander leven: de ontvangstceremonies en slaapgewoontes van de vroegere monniken, de disciplinaire maatregelen en demonische angsten. En er zijn hoofdstukken waar ik troost en bemoediging uit put, met name die delen waarin voorbeelden worden gegeven van een eenvoudig en oprecht leven, zonder kronkels en *capricci*.

28 november

Ik heb een schrijven ontvangen van de *Internationale Vereniging voor Neerlandistiek*. Er wordt een prijsvraag in aangekondigd voor een essay over het thema 'De stem van de Lage Landen in den vreemde vernomen' (een lange en omslachtige titel). Wie een mooi verhaal schrijft, kan een paar duizend gulden winnen, ter beschikking gesteld door een anonieme weldoener. Ik heb even overwogen om m'n dagboek in te zenden, het raakt immers aan het thema. Maar ik vrees dat men vooral een braaf betoog wenst en dat persoonlijke uitweidingen de jury niet zullen interesseren. Bij 'een stem in den vreemde vernomen' denk ik ook aan mijn schreeuwende benedenbuurman die vanochtend weer 'BASTA BASTA' riep. En aan mijn verre vriend Paul, een roepende in de Nederlandse woestenij.

Modena, zondagmiddag 1 december

Het congres is voorbij, ik ben er zonder kleerscheuren vanaf gekomen! Ik heb, al zeg ik het zelf, een aardige lezing gehouden over 'doek en boek', over de schrijver en filmcriticus Daisne, de verfilming van zijn twee beroemdste romans door Delvaux en de filmische procédés in zijn literaire werk in het algemeen. De zaal klapte enthousiast, er was een publiek van ongeveer vijftien man. Wat me opviel was dat mijn lezing zo gemakkelijk werd verschoven: van halverwege het programma tot het eind van de ochtend, vlak voor de lunch. Dat heb je als je jong, onbekend en buitenlander bent, dan moet je met ondankbare momenten genoeg nemen. Maar wat is ondankbaar? Het congres was goed georganiseerd en ik heb van de luxe genoten, afgezien van de vrijheid

om even uit Bologna weg te zijn. Verder was het een leuke prikkel voor een kamergeleerde zoals ik. Zo moeilijk als de literatuur van de Lage Landen in Italië wordt verkocht, zo gemakkelijk gaat het kennelijk met de film. André Delvaux blijkt een beminnelijk man te zijn, zijn films zijn bovendien schitterend. Leuk ook om ze allemaal in één weekend te zien. Ik stond soms voor een moeilijke keus, want de uitgebreide lunches en diners waren meestal nog niet afgelopen op het moment dat de films uit het nevenprogramma begonnen. Samen met enkele cinefielen sloop ik dan van tafel, tot vermaak van enkele oude rotten die de films al eerder hadden gezien en liever nog wat babbelden bij een nagerecht. Overigens was Modena in deze kou en mist werkelijk prachtig! Ik heb in de ijzige sferen nog wat rondgewandeld met een andere enthousiaste congresganger, een aardige italo-belgische studente. Twee jonge en verlegen vreemdelingen in een bevroren stad die elkaar ontmoetten in een bioscoop. Het had het motief van een andere film kunnen worden...

5 december

Vandaag op mijn manier Sinterklaas gevierd. Ik had een cadeautje voor de postbode, een vriendelijk meisje dat erg haar best doet met alle post die er voor mij komt. In een paar maanden tijd ben ik bijna de recordhouder van haar wijk geworden, met brieven, kaarten en vooral pakjes van vrienden, uitgevers en andere instanties. Om haar te bedanken voor het gesjouw, het afleveren van al die pakjes als ik niet thuis ben en de andere *favori*, zoals het boven komen met aangetekende stukken, had ik een aardigheidje bedacht.

-*Se vuole venire su, c'è una lettera per lei.*

-Een brief voor mij?, vroeg ze verbaasd.

-Ja, voor u!

Drie trappen kwam ze op om te ontdekken dat het niet om een brief maar om een chocoladeletter ging, de P van postbode en *postina*. Zo'n *lettera* had ze nog nooit besteld! Ik houd van dit soort momenten dat de Nederlandse en Italiaanse taal en cultuur in elkaar grijpen.

9 december

Gisteren nog meer Sinterklaas gespeeld, een ronde gemaakt langs een paar gezinnen met Nederlandse wortels. Vorig jaar zijn we ermee begonnen, een Nederlandse moeder had een pak geregeld en met een paar Nederlandse studenten werd het team van de goedheiligman aangevuld. Dit keer had de Sint een paar Italiaanse Pieten gevraagd, een goede studente en een geliefde van de oude baas. De oude Sint werd

door deze jonge dames aangekleed en opgemaakt. De Italiaanse Pieten deden het uitstekend, op één ding na: ze kenden de Nederlandse liedjes niet, met als gevolg dat Sint het zingen vrijwel alleen voor zijn rekening moest nemen. De kinderen hebben het waarschijnlijk niet gemerkt, maar de Sint had het een stuk zwaarder dan gewoonlijk.

Het voor de gek houden, bestraffen en belonen van kinderen blijkt een universeel spel te zijn dat ook in Italië wordt beoefend. Italiaanse vaders en moeders zijn er uitermate bedreven in. In het boek van de Sint stonden dit jaar alleen maar stoute dingen en opvoedkundige stoornissen, een tamelijk eenzijdige lectuur. Alsof een heilige zich daarvoor interesseert! De Sint heeft zo min mogelijk proberen te zeggen van al die kleinburger problemen, om vooral aandacht te besteden aan de mooie kanten van de kinderwereld. Wat niet eenvoudig is in een cultuur waarin kinderen buitensporig veel aandacht krijgen en walgelijk vroegwijs worden. Italiaanse kinderen groeien op in een nerveus klimaat, ze krijgen weinig rust en moeten vaak tot laat in de avond opblijven. Al heel jong worden ze als volwassenen behandeld en moeten ze zich ernaar gedragen: ze kleden zich ouwelijk, met stropdasjes en mantelpakjes, lezen geleerde boeken, praten mee over politiek en televisie en gaan heel deftig met de auto naar school. Een lange dromerige, speelse kindertijd wordt ze daarmee onthouden en dat uit zich in allerlei vormen van onrust en rebellie, in gedragingen die de Sint zou moeten afkeuren maar die hij zo goed kan begrijpen...

Op straat heerste nog enige verwarring, een ouwelijke man met gouden bril viel fel tegen ons uit:

-Wat zijn jullie voor idioten om zo de draak te steken met de kerk van Rome?

Met ring, mijter en staf liep ik er inderdaad bij als een hoogwaardigheidsbekleder uit een pontificale Italiaanse hoogmis, bisschop of abt in vol ornaat. En toevallig was het ook nog zondag. Zo vreemd als de liturgische verkleedpartijen overkomen op een buitenkerkelijke, zo vreemd is het voor een binnenkerkelijke om dergelijke travestieën buiten hun context te zien: op straat, op de stoep van de pizzeria waar we de avond hebben besloten. Ook de rol van de zwarte knechtjes blijkt hier misverstanden op te leveren: waarom zijn ze zo vreemd zwart en wat doen ze bij zo'n opgedirkte prelaat? Welbeschouwd is dit ook mij een raadsel. Zo heb ik in een oeroud en overbekend Nederlands ritueel nog twee nieuwe, schokkende elementen ervaren.

12 december

Ik ben enthousiast over mijn baan, maar ook snel ontmoedigd. Vandaag vond ik het ineens niet meer geloofwaardig, die hele onderneming in mijn eentje. Ik vraag me af waarom ik altijd weer de fout maak om van mezelf prestaties te verwachten op een nieuw werkterrein, om mijn ambitie telkens te verleggen. Waarom gun ik me geen rust en blijf ik niet eenvoudig werken binnen mijn eigen specialisme? Eerst kies ik al de moeilijkste van de historische disciplines (oude geschiedenis), vervolgens compliceer ik de zaak door een interdisciplinaire benadering te kiezen en mij te bekwamen in diverse hulpwetenschappen (archeologie, urbanistiek, geografie), tenslotte accepteer ik dankbaar om weer een ander vak te gaan onderwijzen... Is het overmoed of onzekerheid? Ontaard pragmatisme? Een ascetische oefening?

Welke kwaliteiten moet een docent Nederlands in het buitenland hebben en beantwoord ik zelf wel aan dat profiel? Ik heb alvast de volgende advertentie opgesteld, voor als ik toevallig het klooster in ga:

De Universiteit van Bologna (Italië) is de oudste van Europa en heeft op dit moment ongeveer 80.000 studenten. Het Nederlands is een van de talen die er – als bijvak – worden onderwezen. De universiteit heeft verschillende uitwisselingsprogramma's met Nederlandse en Vlaamse universiteiten, jaarlijks vertrekken ongeveer 50 studenten met een Erasmusbeurs naar Nederland of België. Ondersteuning van deze uitwisselingen is een van de functies van het lectoraat.

De Università degli Studi di Bologna zoekt per 1 nov. a.s.

Lector Nederlands (m/v, 0,5 fte)

We verwachten van kandidaten dat ze:

- afgestudeerd zijn in de Nederlandse taal- en letterkunde of een aanverwant vak.
- een goede actieve beheersing hebben van het Italiaans.
- didactisch begaafd zijn en bij anderen belangstelling weten te wekken voor de Nederlandse taal en cultuur.
- beschikken over organisatorische kwaliteiten en het vermogen te improviseren.
- uitstekende contactuele eigenschappen hebben.
- in zekere mate onthecht zijn van de eigen achtergrond en gedurende een langere periode in den vreemde kunnen verblijven.
- sterke schouders hebben en er niet voor terugschrikken om vaak alleen te werken.
- bereid zijn het lectoraat met ander werk (bv. vertalingen) te combineren.

Salaris:

Afhankelijk van onderhandelingen tussen ministerie en vakbonden en van een bijdrage van de Nederlandse Taalunie.

Reacties vóór 1 september naar: etc.

Leiden, 28 december

-Waar heb je zo goed Nederlands geleerd?, vraagt een dame met een hoedje op, als ik haar de weg vraag naar het Utrechts Jaagpad. Je spreekt het voortreffelijk, maar toch hoor ik dat je geen Nederlander bent. Waar kom je vandaan?

-Uit Italië, mevrouw. Ik studeer Nederlands in Bologna.

-Wat interessant! Dat er daar mensen zijn die Nederlands studeren. Enig!

-De enige? Er zijn dit jaar wel vijftig studenten, mevrouw. Het is ook zo'n belangrijke taal, van Rembrandt, Van Gogh, Mulisch en Anne Frank. En Amsterdam natuurlijk! En we hebben een erg leuke docent.

-Complimenten hoor, je spreekt het foutloos. Met een licht accent, net een andere melodie, dat wel. Waar moest je ook weer naar toe, het Utrechts Jaagpad? Dan moet je, even kijken hoor, hier over de brug naar links en dan het water volgen. Het is dus niet ver. Veel succes met de studie en nog een goede vakantie in Nederland!

-Dank u wel, mevrouw. Goedenavond.

TRIANGEL

7 januari

Vanochtend om vijf over half zeven gaat de telefoon. Kreunend grijp ik naar de hoorn, me voorbereidend op een vreselijke tijding. Laura naast me moppert ook een beetje: wie zou er nou zo vroeg bellen?

-Pronto, sono Enzo Bianchi. Perché non sei ancora venuto a Bose?

Ik ga rechtop in bed zitten en improviseer een gesprek, onmiddellijk wakker van de schrik en de eer om door de beroemde prior uit bed te worden gebeld. Ik leg uit hoe het er nog niet van is gekomen, door een druk programma en een paar reizen naar Nederland. Ik had overigens wel eens gebeld maar had geen geluk gehad: het gastenverblijf van het klooster was toen vol. Ik doe tenslotte het aanbod om het eind januari te proberen. Ik heb dan een paar dagen vrij en kan dus komen.

-Molto bene, klinkt het een beetje grimmig en nasaal. We spreken af welke dagen ongeveer, al zullen we het natuurlijk nog nader telefonisch bevestigen, en groeten elkaar vriendelijk: *'Ancora buon anno'*. Ook nog gelukkig nieuwjaar!

Om kwart voor zeven val ik weer terug in de kussens, uitgeput van het vroege gesprek en de opwinding. Dit is pas roeping, zo'n persoonlijke uitnodiging! Enzo die persoonlijk een aantal jongeren belt die hij wil zien, waaronder ik! En die dat op zo'n merkwaardig vroeg uur doet: beroemde mensen bellen in Italië altijd waanzinnig vroeg. Agnelli staat erom bekend dat hij om vijf uur of half zes belt (hoe belangrijker je bent, hoe later). Enzo belt dus om half zeven. Naast me wendt Laura, die het gesprek heeft gevolgd, zich naar me toe en geeft me een gezellige zoen: 'je gaat dus naar het klooster?' Zou ze beseffen wat het voor me betekent?

31 januari

19.05 uur. Zojuist ben ik aangekomen in Santhia, na een lange en vermoeiende reis van vijf uur. Wat gelezen in twee vaders, de regel van Basilius en het handboek over de liefde van Kaptein, verder wat geschreven en geslapen. Een mooi en schuchter 'avontuur' beleefd: een zeer vrolijke, leuke dame leunde nogal intiem tegen me aan om haar tas in het rek te zetten; spannende blikken daarna, maar geen ontmoeting. Ik ben het gevoel uit de weg gegaan en heb me weer eens niet gegeven. Een teken dat ik wel open sta, maar niet vrij ben. Het gebeurt me zo vaak dat ik mooie en interessante mensen tegenkom en daarna toch aarzel en een ontmoeting uit de weg ga. Dat

ze me toch blijven opzoeken! Met mijn vermoeide, ingevallen gezicht en slecht geknipte haar ben ik blijkbaar toch een opvallende verschijning...

De volgende middag

Een zeer warm onthaal in Bose: vriendelijk lachende broeders en zusters, een fontein van hartelijkheid. Spontaneïteit is hier een waarde en wordt gecultiveerd. Je hoort af en toe jubelgezang, kreten van intens leven. Op de tafel van mijn kamer ligt een prachtige tekst met de uitnodiging om vrolijk te zijn, de zorgen thuis te laten en open te staan voor het religieuze leven hier.

Het oecumenische karakter is onmiddellijk voelbaar. Ik ben bijvoorbeeld nadrukkelijk uitgenodigd voor de eucharistie (die hier overigens alleen op donderdag en zondag wordt gevierd: een sober ritme dat me bevalt). Er zijn ook enkele protestante broeders en zusters en verder zijn er veel oosterse en orthodoxe invloeden te bespeuren. Overal hangen ikonen, sommige mooi, andere erg eenvoudig, op het gevaar af lelijk te zijn. Verder zie ik overal muurschilderingen met heiligenafbeeldingen en overal namen van heiligen. In elk zaaltje hangt wel een bordje met een meer of minder bekende grootheid. Zo heet de eetzaal van de gasten Scholastica en het winkeltje Mambre. Het doet een beetje pietepouterig aan, het is onderdeel van een beetje een prullerige religiositeit: maar ook een teken van veel liefde en zorg voor de kleine dingen, een besef van de religieuze betekenis die je aan kleine dingen en ruimtes kunt geven. In een bosje vlakbij is er een soort kruisweg aangebracht, terwijl her en der *eremi* worden gebouwd, kleine heremietencelletjes.

De gemeenschap woont in een klein dorpje met merendeels oude boerenhuizen, omringd door heuvels en een schitterende rij bergen. In deze winterse sferen, onder een strakblauwe hemel en stralende zon, is het werkelijk verrukkelijk om hier te vertoeven. Iedereen loopt in een dikke trui, een jas is niet nodig. In totaal wonen hier veertig broeders en zusters, in twee aparte gemeenschappen die ongeveer even groot zijn. In de refter staan de tafels in een vierkant langs de wanden: aan twee kanten van de zaal zitten de zusters, aan de overkant de broeders. De gasten eten gescheiden, onder begeleiding van enkele broeders en zusters. Tot mijn verwondering word ik uitgenodigd om met de gemeenschap te eten. Een bijzondere eer, zoals de hele ontvangst buitengewoon overdadig is. Ik heb een soort persoonlijke mentor gekregen, Guido, een broeder die zich over mij

ontfermt en me van alles uitlegt. Ook dat ervaar ik als een bijzondere, rijke vorm van gastvrijheid. De hartelijkheid en aandacht zijn zo overweldigend, dat ik het bijna verdacht vind: wil men mij overhalen om hier in te treden?

Aan tafel zit ik tussen Enzo en Guido. Te mijner ere wordt er gesproken: een beetje verlegen antwoord ik dat ik dan wel 'stil' zal zijn. Maar ik word uitgenodigd om voor de groep iets te vertellen over Thomas van Kempen en de *Navolging van Christus*. Ik kom er redelijk mee weg, herinner me de intense lezing toen ik veertien was en het resolute besluit om het boek terzijde te leggen: want het was een vroomheid die me te ver ging, die me gevaarlijk fanatiek leek. Enzo herkent wat ik zeg, tot mijn verbazing heeft ook hij het boek jarenlang niet durven opslaan. We filosoferen nog wat over de schrijver, of het nu wel of geen Nederlander is geweest of misschien toch een Italiaan. Verder gaat het gesprek over meer wereldse zaken, hoe je bijvoorbeeld spaghetti met *bottarga* maakt, een visspecialiteit van Sardinië die vandaag op het menu staat. Ik vertel hoe ik ermee geworsteld heb: met olie vond ik het te flauw, met boter was het ook niet ideaal, met knoflook dreigde de fijne smaak van de vis te verdwijnen. Volgens Enzo moet men de schotel met een teentje knoflook inwrijven en de *bottarga* licht opbakken in een mengsel van olie en boter. Over subtiliteit gesproken!

Enzo blijkt een culinair genie te zijn, hij kan eindeloos uitwijden over de finesses van bepaalde recepten. Ik moet zeggen dat hij zijn broeders en zusters goed heeft onderwezen in de kookkunst, want het eten is tot nu toe uitstekend... Het lijkt vreemd, een kloostergemeenschap van fijnproevers en lekkerbekken, waar ook de conversatie voortdurend op eten en genieten terugkomt. Maar het heeft wel een verklaring, een mooie en doorleefde religieuze achtergrond: in het lekker eten wordt de goedheid van de schepping samen gevierd. Goed eten is geen zonde maar een resultaat van veel liefde: liefde van het werk op het veld, liefde bij het bereiden van de maaltijd, liefde tijdens het dienen aan tafel, liefde tenslotte in de vreugde van het gezamenlijke eten. Zo is een goede maaltijd de gelegenheid bij uitstek om de liefde van God te ervaren en uitdrukking te geven aan de liefde voor elkaar. Was Jezus ook niet iemand die zich overal aan tafel liet nodigen en is het evangelie niet een aaneenschakeling van eetscènes? In Bose lijkt men aan te sluiten bij die oeroude culinaire theologische traditie, waarin het begrip versterving niet voorkomt!

Het beleven van de goedheid van de schepping krijgt hier een sterk accent: niet alleen in het eten en de schitterende natuur die het kloosterdorp omringt, maar ook in het feit dat hier mannen en vrouwen tezamen leven. Er wordt strict celibatair geleefd, er is een hof voor de broeders en een hof voor de zusters; broeders en zusters hebben ook een eigen overste en volgen een afzonderlijk noviciaat (op dit moment zijn er vijf jonge broeders en twee zusters: een grote aanwas!). Het monastieke leven wordt dus in een dubbele gemeenschap vormgegeven: één van broeders en één van zusters. Twee van die gemeenschappen samen vormen een mooi geheel, het maakt het kloosterbestaan ineens veel vreugdevoller, vollediger en menselijker. Het grappige is, dat het niets experimenteels heeft, het komt heel natuurlijk over, natuurlijker dan de mannelijke en vrouwelijke monocultuur in andere kloosters. Deze vorm schijnt terug te gaan op een oeroude traditie: dubbelkloosters van de eerste eeuwen in het oosten en in de frankische tijd, dubbelcongregaties van actieve religieuzen in de negentiende eeuw. Het is echter een rijkdom die niet alle gemeenschappen zich kunnen permitteren en die daarom misschien zelden wordt gekozen: zolang alles goed gaat, gaat het ook heel goed; als het eenmaal verkeerd gaat, gaat het ook helemaal verkeerd.

Wat verder indruk op me heeft gemaakt, is de uitgeverij met de grappige naam *Qiqajon*. Guido heeft me de winkel en de werkplaats laten zien: hij is 'econoom' en ook een beetje de rechterhand van Enzo. Er worden hier heel wat boeken gemaakt, een gevolg van de sterk studieuze invulling van het monastieke leven: regels, kerkvaders, schriftuitleg... Erg veel bijbelse studies, hier worden de aanmoedigingen van het Tweede Vaticaans Concilie en de invloeden van de oecumene zeer serieus genomen. En hiermee heb ik de 'formule' van Bose wel ongeveer benoemd, met drie duidelijke accenten: vreugdevol leven vanuit de goedheid van de schepping, vanuit de openheid van de oecumene en vanuit de verdieping van de studie.

na de vespers en een gesprek met Enzo

Weer even verder schrijven om de vele indrukken te verwerken. Het is hier niet echt een *luogo tranquillo*, zo overdadig ervaar ik de goedheid die ik onderga. Ik had het al over de schoonheid van de schepping die hier erg veel aandacht krijgt en ook serener wordt beleefd dan elders in kerkelijke kringen, waar ze vaak alleen heimelijk of verwrongen wordt beleden, als ze al niet wordt

onderdrukt. Indrukwekkend vind ik verder de evenwichtigheid van de gemeenschap, in de vrije uren wordt tamelijk ontspannen met elkaar omgegaan. Ik voel me hier minder 'bekeken' dan in andere kloosters en ben zelf ook minder geneigd om te spioneren. Ik denk dat het komt omdat er een volwassen groepsdynamiek is en niemand ongestraft, zonder werkelijk te ontmoeten, kan potttekijken.

Volgens Enzo is de voornaamste reden van de monastieke crisis in onze tijd het menselijke tekortkomen: er is over het algemeen te weinig hartelijkheid en te weinig begrip, naast een algemeen onvermogen om relaties vorm te geven en met conflicten om te gaan. Er ligt teveel een accent op de beleving van de eenzaamheid en te weinig op de dynamiek van het leven in gemeenschap. Ik denk dat Enzo gelijk heeft. De verhalen die ik van een paar vrienden heb gehoord, die nauwelijks met hun overste konden praten en in een vacuum van menselijke desinteresse terecht kwamen, illustreren de sombere schets van Enzo. Er is dan ook maar één oplossing voor de roepingencrisis: de menselijkheid opnieuw, en op kritische wijze, een centrale plaats geven in het monastieke leven. We praten wat over Clerlande, het Belgische klooster dat we allebei goed kennen, waar hij een retraite heeft gepreekt: een prachtig klooster waar de menselijke gemeenschap op dit moment tamelijk zwak is. Hij vraagt me om te vertellen over de Slangenburg.

-Het is een plaats die me aanspreekt, ik voel me ertoe aangetrokken. Een klein en klassiek klooster, met een mooi landgoed eromheen. Ik heb een goed contact met enkele monniken, waaronder de prior. En toch: er is een kloof tussen hun wereld en de mijne. Ik raak niet echt met ze in gesprek. Ook afgelopen kerst niet, toen ik er met veel verwachtingen een dag naar toe ben gegaan.

-Kloosters moeten onverbidlijk open staan, gromt Enzo. Anders vinden jongeren er geen aansluiting.

Ik ben blij met Enzo's natuurlijke kijk op de religieuze gemeenschap. Het wordt eenvoudiger om over een monastiek leven te praten, om de sterke en zwakke kanten ervan te belichten, om te analyseren op welke manier je je wel en niet thuis voelt. Ook een roeping wordt gemakkelijker bespreekbaar.

We spreken even over mijn liefde voor het gregoriaans en dan stelt Enzo me de lang verwachte vraag, zonder omwegen:

-*Caro Charles*, waarom word jij geen monnik? Je hebt toch veel te veel monastieke liefdes om te trouwen? (hij weet van Laura's bestaan).

Ik word een beetje overvallen door zijn directheid en vind niet onmiddellijk een antwoord.

-Ik weet het niet, Enzo. Ik denk er vaak aan en toch kan ik de keus nog niet maken. De kip ruikt lekker maar hij is nog niet gaar.

Ik krijg het gevoel dat hij neerkijkt op een huwelijk en een lekenbestaan en een beetje tegendraads ga ik juist dat verdedigen.

-Is het zoveel minder om als leek vorm te geven aan een monastieke inspiratie? Ik kan toch oblaat worden en in mijn werk aan de universiteit en mijn schrijverij de religieuze inspiratie uitdragen?

-Weet wat je doet. Ik zeg je: jij bent geen type om te trouwen, dat zie ik zo. Jij bent ook geen type voor de wereld. Zelden heb ik zo'n 'kant-en-klare-monnik' ontmoet als jij.

-Je bedoelt dat ik de weg al zover ben gegaan?

-Ik doel op je karakter. Maar wat je zegt is juist: het zou zonde zijn om nu nog een andere weg te gaan bewandelen.

-Maar misschien ben ik ook die andere weg, de weg van het huwelijk, al te ver gegaan om nog terug te kunnen?

Met een profetische felheid snauwt hij me toe: '*se non vivi la tua vera vocazione, diventi triste*', als je niet echt vanuit je roeping leeft, word je ongelukkig.

Op de een of andere manier is hiermee het gesprek beëindigd. Ik moet zeggen dat de diagnose van Enzo scherp is: ik ervaar ze als vleierend, maar ook als pijnlijk. Misschien heb ik tot nu geleefd in de illusie dat ik niet echt hoeft te kiezen, dat ik alles in mijn leven kan combineren. Nu beseft ik dat, als ik het klooster intreed, toch een heel stuk van mijn leven afsterft. Ik leef in een soort existentiële driehoeksverhouding. Wat ik ook zal kiezen, ik zal altijd een gevoel houden dat ik ontrouw ben.

zondagochtend

Een lange nacht gemaakt, zonder zorgen. Ik droomde dat ik een heleboel geld terugvond, in een vergeten boek. Net op tijd wakker geworden om nog de ochtenddienst te kunnen volgen. De kapel is mooi, in basilicavorm (het is gewoon een boerenschuur) en met een welving vlak boven het altaar. De regie van licht en klokgelui is erg goed, als gevolg van de scherpte van Enzo. Met een kleine triangel geeft hij de toon aan. Er wordt (te) luid en stevig gezongen, in een mannen- en vrouwenkoor. De zusters dragen een kap tijdens de diensten, een prachtig gezicht. De opstelling van jongeren naast ouderen, uitdrukking van zorg en saamhorigheid, is suggestief: van een schouder of rug van een broeder kan immers zoveel vertrouwen uitstralen! De liturgie heeft verder iets van een trappistenspiritualiteit,

zo ferm, zo sterk gegrond in een positieve houding ten opzichte van mens en natuur, met een gezonde lichamelijkheid aan de basis. Ik voel me er wat licht en zwakjes bij.

Ik moet denken aan Albert Camus, de schrijver die monnik zou zijn geworden omwille van de aardse vreugde die hij met kloosterleven associeerde. Uiteindelijk is hij het niet geworden, omdat de monastieke wereld die hij kende slechts op de ontkenning van die vreugde was gericht. Hier in Bose staat de goedheid van de schepping werkelijk centraal, in een vrolijke gemeenschap, rond een rijk gedekte tafel en te midden van een zalige natuur.

In een gemengd en oecumenisch klooster wordt roeping iets universeels: werkelijk iedereen kan zich geroepen weten, ongeacht geslacht en confessie. Het is hier niet nodig om in verband met de roeping de eigen aard te ontkennen, om afstand te nemen van een persoonlijke achtergrond of geloofsrichting. Dat vind ik mooi en belangrijk.

De rijkdom van de schepping staat hier zo centraal dat het celibaat misschien een onnatuurlijke beperking is. In deze context zou ik het zelf in elk geval niet volhouden.

De statistiek leert dat ongeveer een op de vijftig gasten serieuze gevoelens van roeping heeft en een op de vijfhonderd gasten misschien een poging waagt om in te treden (dit zijn althans de cijfers in 1990, vroeger lag de 'score' natuurlijk veel hoger). In dit klooster komen per jaar enkele duizenden mensen langs, een statistische verzekering van voldoende aanwas!

Die vanzelfsprekende goedheid, die haast waarvan Benedictus spreekt om het goede te doen: dat kan alleen het evangelie zijn. Sommige broeders en zusters lijken echter in een glimlachverhouding te vervallen. In het voortdurende en beminlijke lachen bespeur ik toch een zekere verlegenheid met zichzelf en met de gasten. Is het een stille variant van schijnheiligheid?

In een groep die zo snel is gegroeid, moeten tal van onverwerkte spanningen leven, die er vroeg of laat uit zullen komen. Wel een raar idee, want meestal voel je in kloosters iets heel anders: de gemeenschappen zijn na jarenlange stabiliteit uitgebalanceerd en uitgewerkt, zelfs zo dat de scherpe kantjes er wel vanaf zijn.

woensdag

Teruggekeerd uit het klooster. Ik heb weer minder tijd om te lezen, te denken, te schrijven, te bespiegelen. Vandaag heb ik mijn stille tijd weten te handhaven, in de vroege ochtend (na heel vroeg bij Laura te zijn weggegaan). Het boek over Pachomius is prachtig, wat een grote traditie uit de Egyptische woestijn, wat een duidelijke lijn naar Bose toe!

In de trein naar huis heb ik gewerkt aan een gedicht. Enzo's oordeel galmt in me na, ik voel me in de wereld een onaangepast dier.

RITENUTO

*Gegil in de tuin van oh en ah
dat ik rustig onderga, ik speel
een deuntje op een losse spijl
en tokkel: do ti do la ti sol la.*

*Ik treuzel bij de laatste la,
die tingel ik subtiel. Ik tril
verfijnd in mijn triangel
na, een deuntje en een tralala.*

*Te zacht voor de jungle, ik verga
in woest gebabbel en gelach.
Mijn dartele triangelslag
sterft weg in een hoest en hoempapa.*

*Tot ooit een dag, een trillende dag
ik toonladders op de tralies sla
en alle metaal te buiten ga:
nu slinger ik nog van och tot ach.*

TRAVESTIE

februari

Een groep zustertjes gezien die een toeristisch rondleiding door de stad kregen. Gezellig kwetterend en heel vrolijk in hun blauwe kleed, onder hun witte kapjes. Religieuze kledij flatteert onmiskenbaar! Hoe zou het zijn als ook deze Italiaanse zusters in een vlaag van modernisme hun kapje aan de wilgen zouden hangen en alledaagse kleding zouden gaan dragen? Wie weet hoe sportief en modern deze vrouwen er dan uit zien. En wie weet wat er aan verborgen frustraties onder de kappen vandaan komt. Je zou bijna vergeten dat het dertig jaar geleden ondenkbaar was dat deze nonnen een reis zouden maken en de wereld te zien kregen!

5 februari

Onder de portico van de Via Guerrazzi zit hij, met een bruin en vuil gezicht. Zijn mond is gehavend, er ontbreken een paar tanden maar hij glimlacht vriendelijk tegen de voorbijgangers die een muntje in zijn pet gooien. Omdat ik vrijwel elke dag langs hem kom, wordt het geven van een kleine gift al snel een gewoonte. *Grazie, grazie, buona giornata*, galmt het dankwoord onder de bogen. Ik vind het wel moeilijk om met zo'n gewoonte om te gaan, om mezelf een houding te geven. In het begin geef je terloops, bijna stiekem, alsof het een verboden gebaar is. Maar al snel wordt het bukken een soepeler beweging en word je met een openhartiger goedgeefsheid vervuld. Je voegt een vriendelijk *ciao* of *buongiorno* bij de daad en dat wordt stevast beantwoord met de vraag: *tutto bene, papa e mamma tutto bene?* Aanvankelijk glimlach je bij zo'n vraag, maar na verloop van tijd dringt het simplisme ervan tot je door. Zou hij werkelijk denken dat ik nog bij vader en moeder thuis woon, zou hij me misschien voor een scholier aanzien? Of heeft hij begrepen dat ik ook buitenlander ben en bespeelt hij de gevoelige snaar van het sluimerende heimwee, in de hoop in vertrouwelijkere sferen door te dringen? Of weet hij gewoon niet wat hij moet vragen en hanteert hij daarom zo'n domme conventie? De vraag blijft altijd dezelfde, ook naarmate ik een trouwer en guller gever word. Ik heb hem wel eens een wedervraag gesteld, hoe het eigenlijk met zijn *papa* en *mamma* gaat, in de hoop op een gesprekje over zijn achtergrond en sociaal-economische situatie. Maar de vraag bracht hem in verwarring en ik ben er, na het deponeren van een duizend-lire-biljet, dan ook haastig vandoor gegaan. Er is kennelijk een strenge code die verbiedt om met bedelaars te spreken!

Vandaag heb ik hem opnieuw aangesproken. Het was me opgevallen dat hij een maand afwezig was geweest en ik had al stilletjes in de *S. Maria dei servi* een kaarsje voor zijn welbevinden en dat van zijn *papa* en *mamma* gebrand. En ineens zat hij vanochtend weer op zijn plaats, doodleuk te bedelen alsof hij nooit was weggeweest, nog altijd vriendelijk vragend naar de situatie thuis. Ik heb nog maar een keer het taboe van de rituele groet doorbroken en gevraagd waar hij de afgelopen weken was geweest en of alles wel goed ging. *Sono stato in Albania, in vacanza. Anche noi mendicanti abbiamo vacanza...* Ook bedelaars kunnen zich blijkbaar permitteren om op vakantie te gaan, om de trein en de boot naar huis te betalen, één keer per jaar misschien. In mijn verwondering over dit antwoord heb ik hem gelukgewenst met zijn terugkeer en opnieuw een duitje in de muts neergelegd. Het blijft verwarrend om op voet van gelijkheid met bedelaars om te gaan.

carnaval

Gisteren ben ik naar een carnavalsfeest geweest, verkleed als... monnik! Hoe kan het ook anders? Ik had aan don Stengun een pij te leen gevraagd, die ik tot mijn blijde verbazing zo maar kon krijgen. Ik was een paar dagen vrij opgewonden bij het idee dat ik nu toch een keer monnik zou worden, dat ik mij voor één avond althans kon inkleden. Van de zenuwen trok ik de pij eerst verkeerd aan, ik deed de scapulier met de kap per abuis onder het kleed. De fout viel me pas later op, toen ik mijn handen nergens onder kwijt kon. Hoe zit een pij? Heel gewoon eigenlijk, een wapperend kleed dat lekker langs je lijf valt, niet te strak en niet te warm. Zo gewoon, dat het na enige tijd bijna niet meer opvalt. Je kunt in een pij lopen zonder het voortdurend te beseffen. Op het feest had ik wel enig bekijks, niet omdat mijn uitdossing zo bijzonder was (het was overigens wel een mooi gesneden pij!) maar vooral omdat ik zo in mijn rol opging. Ik was een dodelijk serieuze feestganger, met een opgekropte devotie die me af en toe tot tranens toe bewoog. Het merendeel van de tijd heb ik ongedurig rondgelopen, soms met gevouwen handen, soms even in een ernstig gesprek verwickeld. Eigenlijk liep ik niet verkleed op het feest, maar met mijn ziel ontbloot, met mijn grootste geheim kwetsbaar prijsgegeven.

-Zullen we even dansen, lieve monnik?

Voor me stond een grappige blonde dame in roze jurk. Het was een mooie ouderwetse jurk, waarschijnlijk van voor de oorlog. Kennelijk las ze de aarzeling van mijn gezicht, want ze vervolgde spottend:

-Of is er een te grote afstand tussen jou en de wereld? Jij mag je als monnik natuurlijk niet overgeven aan dit soort verleidingen.. Voor jou

is carnaval een paar psalmen overslaan en een keertje buitenshuis kijken, nietwaar? Om daarna weer terug te gaan naar de vasten. Een keertje praten met een vrouw is misschien al een grote verlokking voor je?

Ze keek me scheef en lachend aan en ik voelde me volstrekt weerloos. Ik meende dat ik dat door de pij beschermd zou zijn, maar deze vrouwelijke *demon*a wist zomaar in mijn schuilplaats door te dringen. Ik sloeg een kruis en keek haar opnieuw aan.

-Ach, onze leefregel zegt hier niets over. Zelfs carnaval wordt er nauwelijks in genoemd. Dus waarom zou ik niet op je uitnodiging voor een gesprek ingaan? Misschien kan ik je iets over ons leven vertellen?

We liepen naar de bar. Ik voelde me volstrekt belachelijk, vlak voor me twee ronde wiegende vrouwendijen en ik plechtig in processie er achter aan. Wonderlijk zoals een vermomming de wereld inkleurt. Een man in een zwarte jurk wordt een vertegenwoordiger van het Rijk Gods, een vrouw in een roze jurk de belichaming van de duivel. Zij leek te geloven dat ik echt monnik was en ik geloofde haar. Was zij goedgegelovig of was ik het? In ieder geval hebben we een uur over het kloosterleven, mijn roeping en motivatie en al mijn ontzeggingen gesproken. Het ging me buitengewoon goed af. Het was werkelijk een intens gesprek, het gaf me een idee hoe het zou kunnen zijn als... Om mij toch aan enig werelds genot over te geven, heb ik er een sigaartje bij gerookt.

Tegen het einde van het feest, om een uur of twee, heb ik mijn pij maar weer uitgetrokken. Ik werd getroffen door de zweetlucht die er onder vandaan kwam, die blijkbaar goed onder zo'n gesloten kleed blijft hangen. Een dag later de pij meegenomen naar Laura, om haar te verrassen. Ik heb hem nog een keertje aangetrokken, hij bleek behalve naar zweet ook vreselijk naar sigaar te stinken. We hebben hem buiten op de waslijn gehangen, wat een merkwaardig gezicht was. Het leek net alsof een monnik bij zijn vriendin op bezoek kwam en zich bij haar ontkleedde...

zaterdagavond

In de trein naar Venetië ga ik tegenover een mooi maar nogal afwerend meisje zitten. Ik verdiep me daarom al gauw in mijn lectuur, een novelle van Bassani. Met een scheef oog kijk ik af en toe naar mijn overbuurvrouw, die opvallend elegant gekleed is in sportieve paarse pantalon, een mooi gekleurd roze truitje en een chique bordeaux jasje met fleurig sjaaltje erboven. Aan een haakje achter haar hangt een dure *camoche* winterjas. Ze bladert wat in de *Sole 24 ore* maar erg

geïnteresseerd in deze financieel-economische krant lijkt ze niet te zijn, want al na vijf minuten legt ze hem terzijde. Met een vermoeid en wat verveeld gezicht kijkt ze naar buiten, over de donkere *pianura* waar hier en daar boerderijen en groepjes huizen van landarbeiders zijn te onderscheiden.

'*Posso dare un' occhiata al giornale?*', vraag ik om een gesprek te beginnen.

'*Faccia pure*', gaat uw gang, antwoordt ze met een vriendelijke glimlach en een kleine handbeweging. Ze kijkt onmiddellijk weer naar buiten, zodat het gesprek stopt en ik me wat verlegen over de beursberichten buig.

'*Grazie.*' Ik lees dat het goed gaat met Philips en dat de gulden nog steeds stabiel is, meer dan de frank. Mevrouw is inmiddels begonnen om zich op te maken, zich spiegelend in de ruit van de trein en in een klein medaillonnetje. Terwijl ik me verdiep in een artikel over beleggingen zie ik hoe eerst de lippen beurt krijgen, vervolgens de ogen, de wangen en het haar. Tenslotte komt er nog een apparaatje uit haar tas, een nieuwe elektronische zakagenda, waarin ze snel wat telefoonnummers van een briefje intikt. Ruim voordat we aankomen in Ferrara beginnen de voorbereidingen voor het uitstappen. De nieuwe SHARP 2 Q 2550 M met instructies gaat in de tas, het doosje blijft als een aardigheidje voor mij achter. De krant wordt aan de buitenkant van de tas gespeld die met een snelle zwaai over haar schouder vliegt. Een vluchtige groet en ze verdwijnt in het gangpad, op weg naar wie weet wie.

Pas als ze weg is besef ik dat ik de voorbereidingen heb gezien van een zorgvuldig geënceneerde afspraak: met kleding, krant en zakagenda wordt dadelijk de schijn gewekt een vlotte zakenvrouw te zijn. Ik mocht even achter de schermen kijken. Dankbaar pak ik het doosje van de SHARP en stop het in mijn tas: daar kan ik op mijn beurt weer iemand mee voor de gek houden.

DON GIOVANNI

*Klooster van San Silvestro,
in de bergen bij Fabriano.*

De vice-prior en econoom, don Giovanni, heeft me van de trein gehaald. Ik was vergeten om een herkenningsteken te noemen maar het is Rome niet, zoveel pijn lopen er hier niet rond (wel uniformen). Don Giovanni blijkt een vriendelijke man te zijn die een laconieke rust uitstraalt. Ik aarzel of ik hem als een 'verfijnd type' of een enigszins 'apart type' moet omschrijven. Hij rijdt in ieder geval in een grappig knalgroen Renaultje en draagt een bizar blauw horloge, van wanstaltig plastic. Rondom hem hangt een sfeer van de vrolijke jaren zestig, die in het isolement van de bergen verrassend goed bewaard is gebleven. Wat doet een don Giovanni in een klooster?

De abdij ligt op een schitterend panoramisch punt, Montefano genaamd. Je hebt er een wijds uitzicht over het grauwe berglandschap van de Marche en Umbria en over de wat sombere kom waarin Fabriano ligt, een tamelijk lelijke stad met veel bedrijvigheid. Van het dertiende-eeuwse klooster is niet veel meer te zien: een mooie galerij en een gammele toren. Het grootste deel van het klooster is zeventiende-eeuws, met een fraai barok interieur en vriendelijke boogschilderingen die het leven van Silvester afbeelden. In de jaren vijftig is er nog een enorme vleugel aangebouwd voor een sanatorium, een monsterachtige flat met spannende gevel die het oude klooster bijna wegdrukt. Het gebouw heeft verder enkele mooi gerenoveerde gedeelten. De bibliotheek is stijlvol modern en de gastenkamers zijn ruim en hebben centrale verwarming, een eigen badkamer, telefoon en enorm veel kastruimte (welke pelgrim heeft zoveel bij zich?). Ik was voorbereid op een armzalig celletje maar ik heb dus een riante suite gekregen, een drie-sterren-hotel waardig.

Ook hier heb ik weer zeer lekker gegeten: *taglioline al pesto*, tonijn met gegratineerde artisjokken, goed bruisend water (geen *acqua san benedetto*) en een alleraardigst wijntje. Het was grappig om de monniken te zien smoezen tijdens het eten en om de gastenpater met iemand aan de overkant van de refter een gesprek te zien voeren. Over en weer werd gebruld en gelachen. In het centrum van die geanimeerde conversatie stond, dwars in de refter, de tafel van de overste, waaraan een rij indrukwekkende paters zat met in het midden de prior met grappige kaboutermuts. Kortom: ik ben hier in een wellevend klooster

terecht gekomen waar de broederliefde hoog in het vaandel staat en de regel met een ruime maat van menselijkheid wordt gehanteerd.

Het skelet van de heilige Silvester - een tijdgenoot van Franciscus en Dominicus - ligt in de kerk, in een glazen kist onder het altaar. De botten zijn donkerbruin geworden, tot bijna de kleur van een capucijnerpij. Het is niet zo smakelijk om midden in het koor, waar de broeders iedere dag een paar keer samenkomen, zo'n lijk te zien liggen, maar over smaak valt niet te twisten. Een vrome en ijverige zuster heeft de eerste dag dat hij in deze kapel lag opgebaard nog een teentje afgesneden: volgens de overlevering kwam er toen warm en stromend bloed uit. Een mooi beeld voor de warmte en hartelijkheid die ook in deze gemeenschap overvloedig stroomt en het leven op deze verder tamelijk kille berg draaglijk maakt.

na de (niet gehouden) completen

Ik ben verbijsterd. Vanmiddag zijn de prior en vice-prior en nog enkele mensen van de gemeenschap naar Rome vertrokken, om er een kapittel bij te wonen. En als de prior van huis is... dansen de broeders. Zo hebben we opnieuw zeer lekker gegeten, met overdadige wijn. Er was zelfs warme wijn voor het slapen gaan! De completen werden overgeslagen, er werd even snel een kruisje geslagen in de recreatiezaal. Het lijkt een klooster te zijn waar men niet meer gelooft in het ideaal, waar men een rijk en gemakkelijk leven leidt, vrij van zorgen. Ik wil niet te snel oordelen en evenmin in clichés vervallen. Maar waar het koorgebed wordt veronachtzaamd en in de stille tijden wordt gekletst, daar is iets mis. Ik vrees dan ook dat het geen geïnspireerde retraitre zal worden. Eén ding heb ik al wel ingezien: het monastieke leven is alleen geloofwaardig en interessant als het consequent en een beetje streng wordt doorleefd. Ik begin meer en meer waardering te krijgen voor de zorgvuldigheid en ernst die ik in sommige andere kloosters heb ontmoet.

Dit luxueuze huis waar zoveel Don Giovanni's samenwonen, is een beetje een wonderlijk decor voor mijn eigen peinerijen. Ik ben hier immers gekomen om de gedachten over roeping eens op een rij te zetten en een eerste afweging te maken welke kant ik op wil gaan: toewerken naar een benedictijnse toekomst of toch kiezen voor een leven in de wereld, met baan en gezin?

Het monastieke leven trekt me onweerstaanbaar aan, dat moet ik in alle eerlijkheid constateren. Vanwaar die aantrekkingskracht van de

kloosters eigenlijk komt, weet ik niet. Het wonderlijke is dat het al een spontane belangstelling was toen ik jong was. Op televisie zag ik eens, toen ik vijftien of zestien was, een reportage over kloosters: ik werd er totaal door overweldigd. Ik was enorm gefascineerd door die mysterieuze wereld, met mensen in pijen die zich plechtig bewogen tussen zuilen en onder gewelven, terwijl ergens op de achtergrond een stemmig gregoriaans gezang klonk. Ook een klooster dat we op een vakantiereisje bezochten, bracht me in vervoering. Die paar prikkels waren voldoende om een sluimerend gevoel in mij wakker te roepen: een soort 'monastiek ontwaken', zoals er in diezelfde jaren ook sprake was van puberteit en 'sexueel ontwaken'. Een ontwaken dat gepaard ging met onmiskenbaar romantische sferen. Enerzijds droomde ik van vriendinnetjes, feestjes en fietstochten, anderzijds werd ik bekoord door klokgelui, kaarslicht en gregoriaans gezang. De sterke beeldentaal van de kloosterwereld, die zo verschilde van de beelden die ik verder thuis en op school kreeg aangereikt, heeft me nooit meer losgelaten.

Nu, ruim tien jaar later, ervaar ik nog steeds diezelfde bekoring en aantrekkingskracht. Ik weet inmiddels veel meer van kloosters, heb er een aantal bezocht en ben bevriend geraakt met verschillende monniken. Ik heb de regel van Benedictus een paar keer gelezen, net als andere geschriften van de 'vaderen'. En nog steeds weet ik niet wat ik er mee moet, met die inspiratie en aantrekkingskracht. Geloof ik sterk genoeg om in te treden, om mijn hele leven eraan te wijden? Neemt geloof zo'n centrale plaats in mijn leven in dat ik overtuigend monnik kan zijn? En zou ik kunnen leven in een situatie van blijvende onthechting, vanuit de gelofte van armoede? Ach, ik ben zo'n levensgenieter aan het worden. Vroeger was ik misschien harder en onverschilliger op dit vlak, maar inmiddels begin ik te beseffen wat een beetje comfort kan betekenen. Ik zie zelfs in hoe het de basis kan zijn van een ontvankelijk, vriendelijk en evenwichtig leven. Onthechting en versterving zijn begrippen die me minder en minder zeggen. Ik zou me het soepele, wellevende monastieke klimaat dat ik hier in Italië aantref, ten voorbeeld moeten stellen.

Een dag later, na de vespers

Ik word weer milder. Ik denk dat de geest van een klooster in de zuidelijke landen zeer verschillend is, dat men hier minder leeft vanuit de strenge geest van een negentiende-eeuws réveil en ook minder beïnvloed is door het rigide humanisme van de contra-reformatie. Monnik zijn betekent hier vooral: leven in vreugde en vertrouwen op

de Heer, in een gemeenschap die hartelijk en gezellig is. Het accent ligt minder op de ontzegging, op het 'nee' zeggen, en meer op de bevestiging, het 'ja' zeggen tegen de ander en op de uitnodiging van God. Een monnik draagt geen boetekleed meer, maar een feestgewaad!

Ik geloof dat de intense broederliefde die ik hier zie, iets moois is en een diepe evangelische waarde vertegenwoordigt. Mijn eerste verwarde indruk, alsof er hier - summum van losbandigheid! - stelletjes zouden rondlopen, blijkt niet te kloppen. Wel is het zo dat men onderling een hechte vriendschap heeft en dat niet onder stoelen of banken steekt. De gezelligheid aan tafel en de uitbundigheid in de recreatiezaal zijn daar een uiting van. Maar ook kleinere dingen als het samen oplopen in de kloostergang of het nabij elkaar staan in het koorgebed zijn voelbare momenten van intimiteit. In en dankzij die intieme momenten van broederschap geven de monniken vorm aan een verder toch vrij sober en schraal bestaan.

Met een aardige monnik uit België, die hier na veel omwegen is verzeild geraakt, heb ik een lange wandeling gemaakt rond de berg. Het gesprek ging over het begrip 'stabiliteit'. *Stabilitas loci* wordt in dit klooster anders gewaardeerd: er zijn nogal wat broeders die geregeld reizen en dat wordt heel gewoon gevonden. P. Réginald zelf doceert in Pavia en Cremona en is dus een paar dagen per week op stap. Zoals vroeger Benedictus de monastieke praktijk verruimde door toe te staan dat de broeders, noodgedwongen, op het land gingen werken en het *claustrum* verlieten, zo wordt het in de moderne tijd vanzelfsprekend dat broeders zich in de wereld begeven en enige tijd afwezig zijn. Het creëert een nieuwe dynamiek en stelt de beschouwende monnik voor een nieuwe opgave, namelijk om ook die dagen in de wereld overtuigend vorm te blijven geven aan zijn contemplatieve levenskeuze.

Er is met andere woorden niet meer een onoverbrugbare afstand tussen leven in een klooster en leven in de wereld. Het idee dat je in een klooster treedt om de wereld te 'verlaten', is een illusie. Het is een oud beeld voor de enorme bekering die zich in je voltrekt. Maar in een klooster neem je de wereld mee, blijf je de wereld tegenkomen, al ga je er misschien anders mee om. Werk en studie, menselijke relaties en hun problematische kanten, omgang met bezit en welvaart: ook in een klooster zul je er mee worden geconfronteerd, zul je in verleiding gebracht worden. Een streng regime is daartegen geen bescherming, integendeel. Een flexibele interpretatie van het *claustrum* is in deze tijd geloofwaardiger. Ik voel dat een hardnekkige twijfel in me, of ik niet

een te werelds type ben om ooit in te treden, geleidelijk aan wordt weggenomen.

Bij Réginald heb ik ook mijn indrukken van het leven in dit klooster, met name de schijn van 'verval', ter sprake gebracht.

-Je hebt geen ongelijk. Ook ik ben soms geschokt door die losheid. Gelukkig weet ik hoe ik me ertegen moet beschermen.

Ik zag zijn ogen glinsteren onder zijn kale schedel. We stonden even stil om van het uitzicht te genieten.

-Je moet weten dat de gemeenschap een moeilijke periode doormaakt. De afgelopen drie jaar zijn er maar liefst vier jongeren uitgetreden. De mildheid van de prior is een beleid dat wordt ingegeven door de wanhoop, het is een poging om het leven hier nog enigszins aantrekkelijk te houden. Maar het gebeurt niet op overtuigende wijze en de jongeren voelen dat scherp aan. Het enige dat voor hen telt is uiteindelijk eerlijkheid en kwaliteit in de menselijke omgang!

Onze wandeling is ten einde en ik trek me weer terug in mijn royale kamer, om te schrijven. Het is dus een hard leven hier op deze sombere en barre berg, waar de winter lang is. De momenten van euforie aan tafel en in de recreatie moet ik zien als een soort afreageren, even stoom afblazen. Als gast ben ik alleen van de luchtige momenten getuige en kan ik slechts gissen naar hoe het hier op de lange termijn is. Wie weet welke beproevingen de broeders moeten doorstaan en in welke geest dat gebeurt.

Na de completen

Er is ook een monnik te gast uit Subiaco. Een lange, rijzige man, met een zeer lichte uitstraling, alsof hij een beetje zweeft. Ik schat dat hij tien jaar ouder is dan ik, misschien vijfenendertig of veertig, maar ik weet uit ervaring hoe moeilijk het is om de leeftijd van monniken te raden. Romano is hier een week op retraite, zelfs monniken moeten zich kennelijk af en toe terugtrekken uit hun eigen omgeving. Vanavond na de avondmaaltijd heb ik met hem kennisgemaakt. Hij sprak me in de refter aan, terwijl ik nog een laatste glas wijn had ingeschonken.

-Wat zoek je hier in de ruige bergen? Een beetje vakantie? De inspiratie van een authentiek monnikenleven?

Ik weet niet of het zijn vriendelijkheid was of dat extra glas wijn, maar ik ging openhartig op zijn vraag in.

-Ik wil een paar dagen nadenken over mijn roeping. Ik denk dat ik op een punt ben gekomen om een keus te maken.

-Zo, dan zijn het belangrijke dagen voor je. Heb je begeleiding bij je keus?

-Nee, eigenlijk niet. Ik heb het gevoel dat het onderwerp sterk taboe is. In kloosters waar ik me thuis voel, durf ik er niet goed over te praten om niet te veel verwachtingen te wekken. En er zijn verder niet zoveel andere mensen met wie je deze vragen op een eerlijke, onbevooroordeelde manier kunt delen.

Romano keek me verrast aan. Hij plukte even in zijn baard.

-Dat laatste is waar. Het is voor ons monniken ook moeilijk om goede gesprekspartners te vinden. Maar dat neemt niet weg dat je het moet proberen. Ik denk dat een roeping alleen kans van slagen heeft, als je er in gemeenschap met anderen vorm aan geeft. Als je je gedachten en ervaringen met iemand anders wilt delen, als je je roeping ontwikkelt in relatie tot andere personen. Je moet op zoek gaan naar een geestelijke vader of vriend, ik zou daar niet te lang mee wachten. Weet je eigenlijk al waar je zou willen intreden? Hier in Montefano misschien?

-Er zijn een paar kloosters waar ik me erg thuis voel: de Slangenburg in Nederland, Clerlande in België?

Ik beëindigde mijn zin op een vraagtoon, maar met een lichte beweging maakte Romano duidelijk dat hij de kloosters niet kende.

-Maar ik moet zeggen dat ik me ook wel prettig voel bij de monastieke wellevendheid hier in Italië, het sterke accent op broederschap. Ik ben in Bose geweest en nu dus in Montefano... Ik vraag me alleen af wat dat op lange termijn zou betekenen, om het geloof zo diep te doorleven in een andere taal dan je moedertaal. Loop je dan niet het risico dat bepaalde diepe registers in je gesloten blijven? Registers die je alleen weet aan te raken met woorden die je van kind af aan vertrouwd zijn?

Romano schonk me nog een glas wijn in en pakte daarna ook zelf een glas.

-Dit is een belangrijk gesprek en daar hoort, net als bij een hoogfeest, een goed glas wijn bij. Wat vind je van deze *frascati*?

We brachten een dronk uit op onze kennismaking en, op zijn voorstel, op mijn roeping. Zo feestelijk had ik die nog nooit beschouwd.

-Dat van die taal, dat is een interessant punt. In de monastieke traditie zijn er veel voorbeelden van meertaligheid. In de Egyptische woestijn sprak men Koptisch, Grieks, Latijn en nog een heleboel andere talen door elkaar. In de Middeleeuwen was het Latijn de officiële kloostertaal, maar het was niet de moedertaal van de monniken. In een abdij werden veel talen gesproken en meertaligheid was een voorwaarde om er goed in te functioneren. Ik vind dat we in het moderne Europa hopeloos achter lopen, we hebben eigenlijk alleen

maar monastieke gemeenschappen met één nationaliteit, één taal en één confessie. Iemand zoals jij die meerdere talen spreekt en in meerdere landen thuis is, zou een gemeenschap kunnen verrijken. Je moet dus niet gaan tobben of die taalvaardigheid wel toereikend is: natuurlijk is dat zo! Een oprecht geloof en een open leven in gemeenschap staan daarvoor garant. Misschien is het zelfs wel een voordeel om buitenlander te zijn in een kloosteromgeving. Je bent gewend aan het omgaan met cultuurverschillen, je hebt ten opzichte van een aantal tradities een frisse, kritische blik. En een beetje vreemdeling zijn wij monniken allemaal, een religieuze balling die in een nieuwe wereld leeft en daarin, zo goed en zo kwaad als dat gaat, probeert te aarden. Wat is eigenlijk je grootste aarzeling om te kiezen voor het kloosterleven?

Ik moest even nadenken. Ik had zoveel aarzelingen: het celibaat, de vrees voor een zekere monotonie, de kriebels bij een al te devotieel katholicisme, de angst om me in een te kleine wereld op te sluiten, de angst voor eenzaamheid. Wat weerhield me nu het meest?

-Ik weet niet of ik het vol zal houden. Ik ben een extravert mens en een levensgenieter en ga soms helemaal op in de ontmoeting met een ander. Ik ben bang dat ik moeite zal hebben met de grenzen die het monastieke leven daaraan stelt. Dat ik dikwijls verliefd zal worden en keer op keer in een crisissituatie terechtkom. En ik weet niet of ik de kracht heb om jarenlang vanuit dezelfde inspiratie te leven.

Ik was niet ontevreden met mijn poging om een eerlijk antwoord te geven, maar Romano begon te schateren.

-Ha, ha! Monniken zijn levensgenieters en dikwijls verliefd! Ze zijn, net als alle mensen, regelmatig het spoor bijster. Gelukkig maar! Ofschoon hun uiterlijke leven zo'n sterke vorm heeft, is hun innerlijke leven vaak grillig en inconsequent. Dit gegeven wordt in alle romans en films uitgebuit, ken je Bertolucci's verfilming van Boccaccio? De *constantia* is een oude Romeinse deugd die ook monniken zich slechts met grote moeite eigen maken.

De vrolijke toon was weg, hij sprak nu zeer zacht.

-De regel herhaalt uitentreuren dat we veel geduld moeten hebben met elkaar en ook aan onszelf niet te hoge eisen mogen stellen: oog hebben voor de zwakheden van de ander en leren omgaan met onze eigen tekortkomingen. De monastieke levensvorm is eigenlijk een cultivering van de kwetsbaarheid. Dat betekent dus dat er veel crisismomenten zijn en die kunnen in een monastiek leven heel heftig zijn, misschien wel heftiger dan in een ander leven, wie zal het zeggen? Het is een levensvorm waarin we dag in dag uit op de naakte feiten worden gedrukt en waarin elke illusie vroeg of laat wordt ontmaskerd.

Wat een monnik staande houdt? Een goede vorming, een inspirerend voorbeeld, een fijne overste. De vertrouwdheid van het werk en het dagelijkse koorgebed. Een paar hobby's waar je heel je hart in kwijt kunt, zoals het gregoriaans of een mooi studie-onderwerp. En natuurlijk één of twee goede vrienden: het bijhouden en zuiver houden van die vriendschappen is misschien nog het moeilijkst in een klooster. Het monastieke leven is prachtig, maar het heeft per definitie een onzekere afloop.

We waren even stil. Ik keek de refter rond, met zijn barokke plafond en fraaie houten banken. Zouden alle monniken die hier de afgelopen eeuwen hebben gezeten, inderdaad zulke innerlijke worstelingen hebben gekend? Aan de vriendelijke engeltjes in het stucwerk was dat niet af te lezen. Of zijn we nu bezig aan een soort existentialistische herinterpretatie van de traditie?

-Hebben wij jongeren meer last van die crises dan vorige generaties? Bijna overal hebben de kloosters twintig, dertig jaar mislukkingen achter de rug. Slechts enkele jongeren vinden aansluiting. En toch heb ik niet het gevoel dat die oude monastieke vorm ongeloofwaardig is geworden. Integendeel, we maken misschien de laatste generatie monniken mee van een grote bloeiperiode die honderd, honderdvijftig jaar heeft geduurd.

-We gaan naar een andere periode toe, met kleinere en minder succesvolle kloosters, met tobende en worstelende monniken. Met gebouwen die vervallen en ongeschikt worden. Met een gebrek aan middelen en echte armoede...

De eerste bel van de completeen rinkelde. We keken elkaar aan met een gevoel van verbazing en spijt.

-Vandaag gaan de completeen kennelijk wel door? We moeten het gesprek spoedig voortzetten. Morgenochtend vroeg vertrek ik echter al naar Subiaco. Waarom kom je dit voorjaar niet eens langs? Wij zijn zo'n kleinschalige gemeenschap die het al eeuwenlang volhoudt, soms moeizaam maar vaak ook vrij ontspannen. Met de charme van wat ik maar een 'museumklooster' noem: een fraai gebouw met een enorme reputatie, op een schitterende plaats gelegen. Een handjevol monniken is daar eigenlijk voldoende, als we het leven maar geloofwaardig vorm geven. Eén keer in de vijf à zeven jaar een serieuze roeping, dat is een mooi ritme.

Dat laatste klonk niet geheel belangeloos, maar ik was hem wel dankbaar voor de uitnodiging. Zonder verder nog veel te zeggen, zijn we naar de kapel gegaan. Ik had nog zoveel meer gedachten met Romano willen delen, maar heb niet durven vragen om elkaar na de completeen nog even te zien. Hij is hier op retraite en heeft recht op

stilte en vrijheid. De laatste avond van een week beschutting, wie weet wat hij in Subiaco opnieuw tegemoet gaat.

Ik beschouw dit gesprek als een teken dat ik op deze weg verder moet. Het is misschien geen doorbraak, ik ga niet juichend en jubelend naar huis met het gevoel dat alle vragen nu beantwoord zijn en mijn roeping bevestigd. Maar ik vind het wel bemoedigend om al die gedachten rondom wat ik altijd maar 'roeping' noem, te mogen spiegelen aan de ervaring van een zo vriendelijke en openhartige monnik als Romano. Hij zou de geestelijke vader kunnen zijn, die ik nodig heb. Ik ben altijd bang dat ik te ver ga in mijn 'humanisering' van het kloosterleven, maar naast Romano heb ik het gevoel dat ik nog niet ver genoeg ga.

ONDER DE BOGEN

eind juni

Twee maanden mijn appartement onderverhuren en zelf met een grote weekendtas naar Subiaco: het lijkt me een mooi plan. Een monastieke *blind date* – de vorige keer heb ik het klooster immers alleen van buiten gezien. Ik hoef alleen maar te bellen met Romano, die ongetwijfeld enthousiast zal reageren op mijn voorstel. Ik zit al voor te genieten van het samenstellen van mijn bagage, alsof ik naar een onbewoond eiland ga. Wat neem ik allemaal mee? Een of twee Hollandse kaasjes. Mijn eigen regeledities, enkele gedichtenbundels, de grote Van Dale, *Het juiste woord*, misschien de vier delen Knuvelder om die een keer van kaft tot kaft door te werken. Lijkt me een leuk werkje achter de muren. En in Bologna gewoon het antwoordapparaat aan: *pronto, siamo via per due mesi e forse per sempre*. We zijn twee maanden weg en misschien wel voor altijd.

10 juli

Vanmorgen om half negen gaat de telefoon. Ik sta op het punt om te gaan ontbijten en heb mijn sleutelbos al in de hand.

-*Buongiorno, sono Romano, da Subiaco. Ti ricordi?*

-Natuurlijk! Ik denk vaak terug aan onze ontmoeting. Hoe maakt u het?

-*Bene, grazie*. Luister eens, ik moet vandaag toevallig in Bologna zijn. Ben jij aan het eind van de middag thuis, dan kom ik bij je langs.

-Ik ben zeer vereerd en heb vandaag geen andere plannen. U blijft eten?

-*Molto volentieri*. Nog iets, weet je misschien een adresje waar ik kan overnachten?

-Ik denk dat ze in het convent van Santo Stefano wel plaats hebben. Maar als u wilt, kunt u ook van de logeerkamer hier gebruik maken.

-Als dat kan, graag. Ik heb namelijk een beetje een ingewikkeld reisschema, maar dat leg ik vanavond wel uit. Rond zes uur ben ik bij je. *Ci vediamo dopo*.

-*Arrivederci*. Het is even stil, dan wordt de lijn verbroken.

Ik maak een sprongetje en ga een ogenblik zitten om aan het idee te wennen. Een bezoekje van Romano, wie had dat gedacht? Italianen

plannen altijd alles op het laatste moment, je weet van te voren nooit hoe je dag eruit gaat zien.

Later op de avond

Vanaf half zes zat ik klaar. Ik had de computer aangezet en een aantal boeken op mijn tafel gelegd om de schijn op te houden dat ik zat te werken. Maar ik zat gewoon te wachten, op een man die maar niet kwam. Om zes uur naar het journaal gekeken. Om half zeven voor het raam gaan staan. Om kwart voor zeven een aperitief ingeschonken, om zeven uur een tweede. Om kwart over zeven ging eindelijk de bel.

-*E' al terzo piano*, riep ik door de citofoon.

Na wat gestommel kwam daar een bezwete Romano de trap op, zonder baard, in een wijd rood shirt en een witte broek, slepend met een grote weekendtas. Misschien was het daarom dat ik even dacht aan een *voucomprà* die met zijn handeltje de deuren langs ging. Ik omhelsde een heel andere man dan ik had verwacht: waar waren zijn lichtheid en sierlijkheid gebleven, waar zijn sprankelend ironische uitstraling? Maken een pij en een baard zoveel verschil?

Ik liet hem binnen, hij nam snel de situatie in zich op.

-*Niente male*, een heel aardige plek om te wonen. Hij liep van mijn werktafel naar de piano en keek vervolgens een tijdje uit het raam. Achter de tuinen waren in het heïge avondlicht nog net de heuvels zichtbaar.

Ondertussen trok ik de fles witte, bruisende wijn open die ik had klaargezet. We klonken opnieuw met de glazen. Geen van beiden zeiden we iets.

-Ik heb een boek voor je meegenomen, ik hoop dat je het nog niet hebt. Hij haalde de standaarduitgave van Cassianus' *collationes* uit zijn tas. Verbaasd keek ik op.

-Wij hadden het dubbel en het leek me een toepasselijk boek voor een monastiek reiziger als jij. Ik zal je maar meteen vertellen waarom ik zelf op reis ben. Ik heb deze week besloten om uit te treden. Het is niet geloofwaardig meer.

Ik legde Cassianus op de grond. Mijn hand trilde. Romano las de verbijstering van mijn gezicht.

-Het spijt me dat ik je ermee overval. Maar ik denk dat je het wel begrijpt. In april had ik althans het gevoel dat we op één lijn zaten. Misschien heb ik je toen een te mooi beeld voorgespiegeld. Het kloosterleven is voor mij een lege vorm geworden. Ik heb aan mijn abt een sabbatsjaar gevraagd, een jaar om te kunnen reizen en mij te

kunnen heroriënteren. Hij heeft het geweigerd: 'we zijn met zo weinig, we kunnen het ons niet veroorloven. Reizen is niet goed voor een monnik, rust liever wat uit.' Dat is nu enkele maanden geleden. Sindsdien is de situatie alleen maar verslechterd. Conflicten om het minste geringste. En een vermoeidheid die niet meer overging. Deze week heb ik de knoop doorgehakt.

Hij sprak snel en nerveus en keek voortdurend de kamer rond, alsof hij vreesde dat er mensen verstopt zaten achter de boekenkast of dat ergens afluisterapparatuur was geïnstalleerd. Zelfs het rustige appartement van een kamergeleerde leek hem niet veilig, niet zo veilig als de afzondering achter de dikke muren van Subiaco. Ik reikte hem een mandje met brood aan en dankbaar nam hij een stuk.

-Waar ga je nu naar toe? Je kunt hier wel een paar dagen blijven.

-Dank je, misschien wel. Ik ben op weg naar Zwitserland, waar mijn moeder woont. Daarna zal ik keuzes moeten maken, waar ik wil gaan leven en wat ik wil gaan doen. Ik zal helemaal opnieuw moeten beginnen. Ik heb geen huis, geen baan, geen geld, geen diploma's, geen ervaring met een leven in de wereld. Ik heb helemaal niets, kun je het je voorstellen? Helemaal niets!

Hij barstte in tranen uit. Ik wist niet veel beters te doen dan de glazen nog een keer vol te schenken. Romano begon opnieuw te vertellen. Toen hij me vanochtend belde, was hij nog in Subiaco. Hij hoopte al dat ik hem kon ontvangen, het maakte onderdeel uit van zijn vluchtplan. Om tien uur, na de eucharistie, heeft hij zijn verbouwde abt gevraagd of hij hem naar het station kon brengen. Na de lunch heeft deze hem begeleid en na een lange treinreis en een bezoek aan de stationskapper is Romano naar mijn flat komen lopen. De eerste etappe in een nieuw leven.

Ik begeleidde Romano naar de logeerkamer en gaf hem een handdoek. De volgende etappe was de douche. Na luidruchtig gespetter bleef hij bijna twee uur op zijn kamer. Het was zo stil dat ik even vreesde dat hij zich van kant had gemaakt. Zelf zat ik roerloos aan mijn werktafel, de eerste schik te verwerken en na te denken over hoe ik Romano het beste kon opvangen. Ik voelde me een eerstelijns hulpverlener en probeerde me de raadgevingen te herinneren uit de tijd dat ik nog werkte, als vrijwilliger, met van huis weggelopen buitenlandse jongeren. Ook hier had ik te maken met een alles-of-niets-speler, iemand die zijn hele leven overhoop had gehaald. Om kwart over tien hoorde ik de deur piepen en kwam Romano weer naar buiten, in een schoon shirt en stilletjes glimlachend: 'Ik heb geslapen, heerlijk!'

Een uurtje later zaten we in mijn keukentje te eten: *tortelloni* met gorgonzolasaus, een salade en verschillende verse kaasjes, *marzolino* en *squacquerone*. We hadden alle ramen open staan, het koelde eindelijk wat af.

-Ik was vergeten dat het hier in de vlakte zo benauwd kon zijn. Ik zal wel merken dat ik een heleboel vergeten ben. Hoe lang denk je dat het duurt, voordat ik weer het gevoel krijg dat ik in de wereld thuis ben: een half jaar, een jaar?

-Misschien krijg je dat gevoel wel nooit meer. Ik zelf voel me ook behoorlijk wereldvreemd, ondanks dertig jaar pogingen om me aan te passen.

We lachten allebei. De vertrouwdheid die er in Montefano was geweest, was weer terug.

-Weet je waarom het voor een monnik zo moeilijk is om zich los te maken uit de beklemming? Er is niet veel speelruimte in onze levensvorm. Als je verandering wilt aanbrengen in je leven, heb je nauwelijks mogelijkheden. Je kunt gaan kluizen, dat is een geaccepteerde vorm. Het betekent dat je ergens in een grot of een hutje op de hei moet gaan zitten. Maar dat is niet hetzelfde als alleen gaan wonen. Je zou in het monastieke leven eigenlijk een uitwijkmogelijkheid moeten inbouwen, een periode waarin monniken ruimte kunnen scheppen in hun leven en even zonder de ballast van een gemeenschap verder gaan. Op dit moment is dat in de meeste gemeenschappen onaanvaardbaar, het wordt gezien als een vorm van uittreden. Twintig-dertig jaar geleden kon je misschien nog zeggen dat je wilde experimenteren met de levensvorm en dan veranderde je van gemeenschap, bijvoorbeeld om stadsmonnik te worden. Je kwam misschien in aanraking met andere religieuze tradities. Als contemplatief liep je een tijdje mee met een actieve congregatie, je veranderde van werk en van levensritme. Heel verfrissend, denk ik. Maar de tijd van dat soort experimenten is voorbij. Wij monniken zitten zo vast in één patroon en in één gemeenschap en dat heeft mij persoonlijk opgebroken. Daarom moest ik zo abrupt weg uit Subiaco. En daarom kan ik nu niet meer terug.

Het was even stil. Ik betrapte me erop dat ik eigenlijk hoopte dat zijn uittreden niet definitief zou zijn. Romano was voor mij de belichaming geworden van mijn eigen monastieke idealen. Ik koesterde de stille hoop dat het voor hem voldoende zou zijn om een paar dagen afstand te nemen, om even uit te blazen bij een vriend. En om daarna wellicht terug te gaan en het oude en prachtige leven weer op te pakken, met nieuwe moed en herwonnen geloofwaardigheid.

Enkele dagen later

Het zijn wonderlijke dagen van een buitengewoon intense vriendschap. We hebben afgesproken dat hij een week blijft en daarna doorreist naar zijn moeder. Een week is ook voor mij genoeg, want zijn aanwezigheid is behoorlijk ondermijnend. Romano blijkt geen enkel gevoel voor ritme te hebben: haal een monnik uit zijn element en het wordt een losgeslagen mens. We zitten tot diep in de nacht te praten. 's Ochtends vroeg hoor ik hem al weer het huis uit sluipen voor een wandeling in de stad. Op de vreemdste tijden stelt hij voor om te gaan koken: 's ochtends tien uur, 's middags half vijf, 's avonds half twaalf (de derde keer op één dag). Hij heeft ook weinig benul van geld. Ik heb hem één keer boodschappen laten doen met als gevolg dat mijn weekbudget er meteen doorheen is gegaan.

Bij de bandeloze dagindeling horen heftige stemmingswisselingen. Soms is hij uitgelaten en zingt hij aan één stuk door *Yesterday* en andere Beattleliedjes. Een uur later zit hij als een gesmolten ijsje op de bank, stilletjes voor zich uit te staren. Als er een knoopje van zijn shirt springt, windt hij zich verschrikkelijk op zodat ik begin te vrezen voor mijn interieur. Elke dag maakt hij nieuwe plannen. Hij wil zijn kerkelijke opleiding laten erkennen door de universiteit en een academische loopbaan beginnen: is hij niet een specialist in de vroegchristelijke filosofie? En zou hij niet een beurs kunnen krijgen voor enkele jaren? Een dag later ziet hij in dat het een zeer moeizame weg zal zijn en denkt hij eerder aan een leven in de uitgeverwereld, als vertaler en misschien redacteur. Heeft hij niet altijd met teksten gewerkt? Is er niet een blijvende behoefte aan vertalingen uit het Grieks en Hebreeuws? De volgende ochtend vraagt hij me of ik er iets op tegen zou hebben als hij godsdienstleraar wordt op een middelbare school. Dan kan hij misschien in september al ergens beginnen.

Het doorspreken van de verschillende scenario's is leuk. Het valt me telkens weer op hoe weinig gevoel hij heeft voor de gewone maatschappelijke verhoudingen. Hoe moet je je voorbereiden op een werkring, hoe benader je de mensen die je eventueel behulpzaam kunnen zijn? Romano wil overal onmiddellijk op afstormen, hij heeft op mijn computer al een paar brieven geschreven. Een dag later vind ik de snippers in de prullenbak.

In de tussentijd voeren we gepassioneerde gesprekken over andere kloosters, de regel, de woestijnvaders, het werk van kerkvaders, het gregoriaans, heiligenverering, Romaanse bouwkunst. Romano is tien jaar bibliothecaris van het klooster geweest en hij heeft een enorme parate kennis. Dikwijls haalt hij er nog een boek bij uit mijn kast of

uit zijn tas, om bepaalde passages voor te lezen (hij heeft zeker dertig boeken meegezeuld). Voor mij zijn deze gesprekken de gezelligste momenten van de week: terwijl Romano met deze verhalen zijn eigen identiteit opnieuw uitspreekt, word ik geleidelijk aan vertrouwd gemaakt met het monastieke erfgoed uit Subiaco. Ik krijg een steeds beter beeld van het dagelijks leven en de intellectuele horizon van een monnik. En ofschoon we het woord 'roeping' geen van beiden uitspreken, ben ik er dag en nacht mee bezig: wat betekenen de verhalen van Romano voor mijn eigen levenskeus? Ik spiegel me aan zijn monastieke levenservaring, hij trekt zich op aan mijn lekenwijsheid.

16 juli

Het is de laatste avond dat Romano in Bologna is. Om dit te vieren gaan we eten bij een leuke *osteria* naast het Teatro della Ribalta. De tafeltjes staan onder de brede portico, vanwaar je een mooi uitzicht hebt over een stil pleintje en een van die typisch Bolognese kerkjes met grove, knaloranje baksteengevel. Als we er aankomen, luiden de klokken.

We hebben voor de gelegenheid een jasje aangedaan, Romano heeft er eentje uit mijn kast gehaald. Na een week heeft hij ook weer een klein baardje gekregen, dat hij vanmiddag bij de barbier heeft laten fatsoeneren. Ik heb bijna weer het gevoel dat daar een monnik tegenover me zit, verzorgd en keurig in het grijs.

-Weet je wat ik deze week nog het meest heb gemist? Het luiden van de klokken van onze abdij. Zeven keer per dag luiden ze de getijden in en uit, drie keer per dag is er het *angelus*. Ik merk dat ik heimwee heb naar het klokgelui. En naar de geur van het klooster. Je kunt je niet voorstellen hoezeer je als monnik gehecht raakt aan het gebouw waarin je woont. De klokkentoren, de kloostergang, de refter, de kapel, de tuin, het uitzicht over de bergen: een vertrouwd decor van zulke intense belevenissen. Bijna twintig jaar lang heb ik er rondgelopen, met mijn vreugde en verdriet, gedachten en gebeden, idealen en ontmoedigingen, vriendschappen en eenzaamheid. Je raakt vergroeid met zo'n gebouw. Jaren bouw je aan zo'n instituut, totdat je er zelf deel van wordt, totdat je zelf een instituut wordt.

Het meisje brengt de wijn en voor de laatste keer klinken we met de glazen. In de late avondzon krijgt de sangiovese een schittering van brandend purper. Romano heeft een voorstel:

-Zullen we dezelfde dronk uitbrengen als tijdens onze eerste ontmoeting? Wat zeiden we toen ook weer? Op de kennismaking. En op jouw roeping.

-En op die van jou, natuurlijk, voeg ik er vermetel aan toe. Romano begint te lachen.

-Natuurlijk, natuurlijk, we drinken ook op mijn roeping. Die is net zo onzeker als die van jou! Op onze roeping-ping-ping-ping-ping.

Het gesprek gaat vanavond vooral over Bologna en mijn werk als lector. Ik vertel over de studenten en de collega's, de vertalingen die ik begeleid, de bloemlezing van Nederlandse poëzie die ik zou willen samenstellen, mijn plannen voor een *associazione culturale*, een Nederlands-Vlaams centrum waar ook een groter publiek cursussen Nederlands kan volgen. En ik klaag over de bestaansonzekerheid die er desondanks is: welke garantie heb ik dat de universiteit mij in november een nieuw contract geeft? En hoe kan ik ooit een

proefschrift schrijven als ik in de vrije momenten voortdurend vertalingen moet maken om te overleven?

-Ik vind dat je een heel interessant leven hebt. Zou je dat ooit willen inruilen voor een kloosterleven tussen vier muren? Ik kan het me bijna niet voorstellen. Waarom zou je?

-Je hebt me deze week wel weer lekker gemaakt. Ik raak er steeds meer van overtuigd, dat je in een gewoon leven maar weinig kunt doen met een monastieke hobby. Als ik ermee verder wil, dan heeft dat consequenties.

-Ach, ik ben van een generatie die jong is ingetreden, vlak na het behalen van het eindexamen. Ik heb nooit een eigen leven in de wereld gehad. Maar alles loslaten wat jij hebt opgebouwd, dat lijkt me een grote stap. Het is ook een soort uittreden. Ik heb me dat eigenlijk nooit gerealiseerd bij de jongeren die nu bij ons langskomen.

-Hoe meer ik erover nadenk, hoe moeilijker het wordt. Ik denk dat er een aanleiding moet zijn, een of andere schokkende gebeurtenis van buiten die me doet besluiten om resoluut koers te veranderen. Bijvoorbeeld brand in mijn flat. Of een contract dat niet wordt verlengd. Of iemand die me op een gegeven moment gewoon komt halen. De bel gaat en de abt van Subiaco staat voor de deur: over een uur gaan we rijden, pak de spullen die je wilt meenemen. Over drie maanden komen we terug en kijken we of het kloosterleven je bevalt en wat we met je flat moeten doen.

-Magnifiek! Als jij ooit abt wordt, moet je het maar eens zo proberen. Maar ik ben het met je eens. Meestal zijn het uiterlijke omstandigheden die beslissen over het al dan niet doorgaan van een roeping. Helaas.

Bij het nagerecht heb ik nog een aardigheidje. Ik geef Romano een Franse vertaling van de Beatrijs, een van de hoogtepunten van onze letterkunde. Hij is geraakt.

-Ik beloof je hierbij plechtig, dat ik Nederlands zal leren als mijn leven in een wat rustiger vaarwater is gekomen.

-En ik beloof dat ik je erbij zal helpen. Ik kom er een week voor op bezoek. Met jouw kennis van het Duits, moet je je snel kunnen oriënteren.

Daarna vertel ik hem het verhaal. Het feit dat Maria veertien jaar lang de plaats van de rondzwervende zuster heeft ingenomen, zodat niemand haar afwezigheid heeft opgemerkt, ontroert hem.

-Wie weet hoe ze nu in Subiaco over me denken. Ben ik een verloren zoon, een ondankbare hond? Weet je, vooral de oudere broeders mis ik. Frate Enrico is bijna vijfentachtig en het spijt me zo om hem dit verdriet aan te doen. We spreken niet zoveel met elkaar, maar we

hebben een geweldig diepe band. Ik sta naast hem in het koor en zit links van hem aan tafel. *Santa Maria, ora pro nobis.*

Het is laat als we door de stad naar huis wandelen, of misschien moet ik zeggen: waggelen. We hebben twee flessen sangiovese op en de vermoeidheid van een week nachtbraken doet zich gelden. Tegen de achterwanden van de *portici* tekent zich een grillig schaduwpatroon af, het lijkt alsof er zware gordijnen hangen die elk moment naar beneden kunnen vallen. Langgerekte schaduwen van staketsels worden op de zoldering van de zuilengang geprojecteerd: zwaarden die dreigend boven het gangpad hangen. De doorgang onder de bogen is vaak nauw en donker. Voorzichtig lopen we door de schel verlichte vlakken, gehaast steken we de onheilspellende schaduwhoeken over. Soms struikelen we bijna over een gebogen lijn of een onverlichte drempel. De marmeren tegels zijn verraderlijk glad en een paar keer glijden we uit. We strompelen uiteindelijk de trap op.

17 juli

Romano is vertrokken. Ik voel me als een opgeluchte tante die een donderneefje weer op de trein naar huis heeft gezet en de wanboel op orde brengt. De boeken staan weer in de kast, de lakens hangen aan de lijn, de vaat is gewassen, de lege flessen zijn naar de container. Dadelijk als het wat minder warm is, moet ik nog een keer goed stofzuigen.

In de bus begint hij erover:

-Kan ik misschien vijftigduizend lire van je lenen? Voor het eerst gebruikte hij het woord 'lenen'.

-Natuurlijk, waar wil je ze voor hebben?

-Ik aarzel of ik toch maar niet de trein terug naar Rome moet nemen. Weet je, in het klooster kan mijn leven nog enige betekenis hebben. In de wereld ben ik een mislukkeling. Niemand zit op me te wachten. Ik ben bang dat er niets uit mijn handen zal komen, dat ik veertig verloren jaren tegemoet zal gaan. Ik dacht dat het kloosterleven voor mij zijn geloofwaardigheid had verloren, maar ik besef nu dat een leven in de wereld niet per se geloofwaardiger is. Niet voor mij, althans.

-Weet je het zeker?

-Nee. Maar ik ga het nog een keer proberen.

Ik kijk Romano aan. Hij houdt zich met moeite staande in de slingerende bus. Zijn gezicht is na een week Bologna verweerd, zijn blik verhard.

-Luister eens, we kopen gewoon een kaartje. Ik zal je ook nog mijn telefoonkaart geven, er zit nog een paar duizend lire op. Weten ze in Subiaco al dat je komt?

-Ik heb vanochtend vroeg gebeld. Ik mag terugkomen.

Het afscheid is verder wat gehaast. We zijn nog even langs het monument op het station gelopen: een verscheurde muur die herinnert aan de aanslag die 88 levens heeft weggerukt. We staan er een ogenblik stil, maar er is veel gedrang om ons heen. Niet veel later komt de trein naar Rome binnen: een korte omhelzing en de oranje weekendtas en het rode shirt verdwijnen in een afgeladen gang vol militairen.

Zelf neem ik morgen de trein naar Nederland. Lekker een dag door Europa hobbelen, met mijn dagboek op schoot en een tas broodjes naast me. Ik denk dat ik eerst maar even ga uitwaaien aan de Noordzee.